

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 18 (639)

RUOŠIAMĖS VISUOTINIAM LIETUVOS MOKSLININKŲ SUVAŽIAVIMUI

Prof. Vyngintas Gontis, prof. Alvydas Baležentis, LR Seimo narys Lauras Stacevičius, dr. Milena Medineckienė, prof. Pranas Baltrėnas, prof. Jonas Jasaitis, prof. Jadvyga Kerienė, prof. Vaclovas Tričys. LMS nuotr.

Lietuvos mokslininkų sąjunga (LMS) rengia II visuotinį Lietuvos mokslininkų suvažiavimą svarbiausiems mokslo ir studijų sistemos klausimams aptarti. Suvažiavimas skirtas LMS įkūrimo 30-mečiui ir Pasaulio lietuvių metams.

Suvažiavimas vyks šių metų gruodžio 13 d. Lietuvos mokslų akademijos Didžiojoje salėje (Gedimino pr. 3, Vilnius). Dalyvių registracija – 9:00–9:55 val. Suvažiavimo pradžia – 10 val.

Spalio 23 d. LMS būstinėje įvyko LMS tarybos posėdis, kuriame aptartos Lietuvos mokslininkų, mokslo ir studijų institucijų veiklos aktualijos ir pasiūlyti klausimai suvažiavimo darbotvarkei.

Suvažiavime numatoma aptarti:

- 1) Lietuvos mokslininkų potencialo išsaugojimas ir sutelkimas, kuriant ir įgyvendinant valstybės strategiją. Jaunųjų mokslininkų potencialo ugdymas. Mokslininkų veiklos prestižo atkūrimas visuomenėje;
- 2) mokslinių tyrimų tęstinumas mokslo ir studijų institucijų tinklo optimizavimo ir kitų reformų kontekste;
- 3) mokslininkų bei mokslo ir studijų institucijų veiklos vertinimo sistemos ir ją reglamentuojančios teisinės bazės tobulinimas;
- 3) Mokslo ir studijų įstatymo bei kitų teisės aktų pakeitimo projektai;
- 4) mokslo finansavimo ir mokslininkų darbo užmokesčio sistemos tobulinimas;

5) mokslininkų šakinių ir kitų asociacijų telkimas į bendrą sambūrį. Mokslininkų savivaldos atkūrimas;

7) pasaulio lietuvių mokslininkų potencialo panaudojimas valstybės ūkiui stiprinti ir kultūrai plėtoti.

Kviečiami pranešėjai iš Lietuvos mokslų akademijos, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos, universitetų, mokslo institutų ir centrų.

Prašome visų mokslo ir studijų institucijų bendruomenes siūlyti bei siųsti ir kitus klausimus Visuotinio Lietuvos mokslininkų suvažiavimo darbotvarkei, rezoliucijų ir kitų suvažiavimo dokumentų projektus „Mokslo Lietuvos“ el. paštu mokslolietuva@gmail.com. LMS informacija ■

VDU tyrėja, dr. Aistė Lazauskienė. Mindaugo Mikulėno nuotr.

ŠIAME NUMERYJE

Aktyviai ruošimės Visuotiniam Lietuvos mokslininkų suvažiavimui

● 1 p.

Ar visuomenė pasiruošusi apsiginti informaciniame kare?

● 1–2 p.

Lietuvos mokslininkų tarptautinis pripažinimas pasauliniuose reitinguose

● 2 p.

Diskusija apie aukštojo mokslo raidą: nuo demokratijos iki biurokratijos

● 5–6 p.

Nauji tyrimai: savivaldybių bendradarbiavimas; dirbtinio intelekto technologijos lietuvių kalbai

● 6–8 p.

Tautos istorijos puslapiai: tęsiame Baltijos kelio apžvalgą

● 8, 12 p.

Atokvėpio valandėlė nusikeltimė į praėjusio šimtmečio pradžią

● 9 p.

Netekome prof. Vlado Valentinavičiaus

● 12 p.

MOKSLININKO POZICIJA

Informacinio karo taikiniai

Prof. dr. Gediminas Navaitis

Gyvename karo sąlygomis. Kol kas tik informacinio, o gal reikėtų rašyti – net informacinio. Priešininkas, kaip ir bet kokiam kare, dažniausiai žinomas.

Dar 2000 m. Rusijos karinėje doktrinoje nurodyta, kad „dabartiniai karinei politinei situacijai pasaulyje įtaką daro informacinis karas“. Jo tikslus Rusijos strategai apibrėžia gana aiškiai – atgauti prarastas geopolitines pozicijas ir pirmiausia tai padaryti buvusioje Sovietų Sąjungos teritorijoje. Nuolat demaskuojamas vienas ar kitas rusiškos propagandos išpuolis. Rečiau apsvarstomi bendresni tokios propagandos teiginiai, todėl dera skirti dėmesio ir jiems.

Lietuvos valstybei priešiška propaganda remiasi teiginiu, kad lietuviai – darbšti, nuosirdžiai žemdirbių tauta. „Mokslo Lietuvos“ skaitytojui, kaip ir bet kam kitam, išgirdus tokį teiginį, būtų pravartu suklusti. Ar tai komplimentas, ar kažkas kita? Puiku būti

draugiškam, nuosirdžiam, darbščiam, ar ne? Gera propaganda ne iškart sukelia įtarimą, pasipriešinimą. Bet... jei išties esame vien žemdirbių tauta, tai joje nelieka mokslininkų, menininkų arba jų yra mažai, o svarbiausia – joje nelieka politikų ir valstybės, nes žemdirbių bendruomenė nėra savarankiška valstybė. Kaip tuomet dėl lietuvių politinio, organizacinio ir karinio genijaus išraiškos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės? Rusų ir, deja, net tik jų propagandistai, ją tiesiog nurašo, skelbia ją buvus ne lietuvių, o rusų valstybe, tiesmukiškai kalba apie rusiškąją Lietuvą ir grindžia savo teiginius tvirtindami, kad didelė dalis jos gyventojų buvo slavai.

■ Nukelta | 2 p.

Nobelio premija mokslininkams, ieškantiems vaistų gydyti vėžinius susirgimus

Prof. Vita Pašukonienė

2019 m. Fiziologijos ir medicinos Nobelio premija buvo paskirta trims amerikiečių mokslininkams: **William**

G. Kaelinui, Peter J. Ratcliffe ir Gregg L. Semenzai už molekulinį ląstelių atsako į deguonies trūkumo mechanizmų tyrimus ir atradimus. Visi trys mokslininkai tarsi išspręsto galvosūkio vaizde sudėliojo šio mechanizmo detales ir išryškino galimas sąsajas su anemija bei kai kurių vėžinių susirgimų atsiradimu.

Raudonųjų kraujo kūnelių, atsakingų už deguonies pristatymą į visas organizmų ląsteles, kiekį reguliuoja citokinas eritropoetinas. Jis skatina eritrocitų gamybą kaulų čiulpuose ir naujų kraujagyslių formavimąsi. Eritropoetino veiklą reguliuoja kiti baltymai – hipoksiją skatinantys veiksniai (angl. *Hypoxia-inducible factor*, *HIF*, kurio yra du subvienetai). Jų gebėjimas skatinti ar stabdyti eritropoetino veiklą priklauso nuo dar vieno

baltymo – Von Hippel-Lindau (pVHL).

Esant pakankamam deguonies kiekiui, pVHL neleidžia vienam iš HIF baltymų (HIF1 α) susijungti su kitu savo subvienetu (HIF1 β) ir paleisti biocheminę angiogenezę stimuliuojančią grandinę. Trūkstant deguonies, pVHL nesijungia prie HIF1 α , todėl abu subvienetai suaktyvina daugelio genų, įskaitant kraujagyslių endotelio augimo ir trombocitų augimo veiksmus, eritropoetiną ir genus, susijusius su gliukozės įsisavinimu ir metabolizmu, nuskaitymą ir šių baltymų gamybą. Taip aktyvinamas deguonies įsisavinimas.

Tačiau, esant pVHL geno, dar vadinamo Von Hippel (angl. *Lindau tumour suppressor gene*) mutacijoms, ši deguonies įsisavinimo grandinė skatinama pastoviai, net ir esant

pakankamam jo kiekiui, o angiogenetiniai faktoriai stimuliuoja perteklines kraujagyslių susidarymo reakcijas. Tokios hiperoksigenės sąlygos yra palankios susidaryti angiogenetiniams navikams. Tai: angiomatozė, hemangioblastoma, feochromocitoma, inkstų ląstelių karcinoma, kasos cistos (kasos serozinė cistadenoma) ir kitos.

Veiksniai, kuriuos nustatė šių metų Nobelio premijos laureatai, davė postūmį kurti vaistus, kurie gali prisidėti tiek prie anemijų bei kai kurių inkstų nepakankamumo situacijų suvaldymo dėl eritropoetino trūkumo, tiek prie priešvėžinių vaistų angiogenetinių navikų gydymo, esant pertekliniam eritropoetino stimuliavimui. *Komentaro autorė yra Nacionalinio vėžio instituto Imunologijos laboratorijos vedėja*

Informacinio karo taikiniai

■ Atkelta iš 1 p.

Galime pajuokauti, ar tokiu atveju Anglijos imperiją taip pat reikia pristatinti kaip Indijos imperiją, nes indų buvo ke- liolika kartų daugiau negu anglų? Rusų ir kai kurių baltarusių istorikų propagandistų mėgstamas niekuo nepagrįstas argumen- tas – Vytautas Didysis nekalbėjo lietuviškai. Atrodytų keista, kodėl vaikystėje būsimasis Lietuvos valdovas neišklausė motinos kalbos, o išmoko svetimą kalbą?

Tačiau ar propagandai svarbūs tie, tarsi istoriniai, ginčai apie tolimus laikus? Svarbūs, nes štai kaip jie pasukami toliau: jei Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę siūloma suvokti kaip nesavarankišką, netgi kaip rusišką valstybę, tai suprantama, kad ji neva natūraliai susijungė su Rusijos imperija. O ilgamečiai karai virsta nesvarbiu epizodu, tarsi barniu šeimoje. Čia atsiranda dar vienas Rusijos propagandistų mėgstamas tvirtini- mas, kad rusai ir lietuviai yra viena tauta.

Mums šis teiginys iškart užkliūva, tačiau rusų kalboje žodis „narod“ reiškia ir tautą, ir liaudį. O prisiminus, kad lietuviai apibrėžiami kaip žemdirbiai (vadinasi, prastuomenė, o ne aukštuomenė), mums bandoma teigti, kad rusai ir lietuviai – ta pati tauta ar liaudis.

Atrodo, kalbame apie praeitį, bet ką ma- tome šiandien? Jei Lietuvos Didžioji Kuni- gaikštystė nebuvo savarankiška valstybė, tai kas tada atsitiko 1918 m.? Aiškinimas paprastas – Baltijos šalis sukūrė vokiečiai, ir tai joks valstybių atkūrimas, o sukūrimas, esą yra vien tik vokiečių žvalgybos veiksmai. Einama toliau – jei tai nėra tautų atgimimas, o tik vokiečių žvalgybos veiksmai, vadinasi, Lietuva 1940 m. buvo ne okupuota, o vėl savarankiškai susijungė su Rusija. Todėl 1941 m. neįvyko jokio sukilimo, nes tai tik vokiečių agentų rengtos diversijos. Todėl ir jokio tautos pasipriešimo, jokio partizaninio karo su okupantais nebuvo, o tik dalis nespė- jusių pabėgti holokausto vykdytojų pasislėpė miške ir tapo banditais.

Taip aiškinamą pokario situaciją matome ir meniniuose filmuose, pavyzdžiui, filme, rodytame per Lietuvos televiziją Valstybės dieną, kai pokario situacija vaizduojama kaip Holivudo vesterne. Paprasti valstiečiai norėtų ramiai dirbti, bet blogiečiai banditai trukdo, tada susirenka mokantys šaudyti broliai ir nugali banditus. Šioje kovoje rusų kareiviai nedalyvauja, jie tik surenka lavo- nus. Nėra nei trėmimų, nei turto grobstymo, nei kultūros naikinimo, tiesiog geriečiai šaudosi su blogiečiais.

Sukūrus vaizdinį, kad nėra Lietuvos valstybės, nelieka ir jos okupacijos. Taip in- formacinio karo specialistai „panaikina“ ir pretenzijas dėl okupacijos žalos. Todėl svarbu atskleisti ne atskirą išpuolį prieš Lietuvą, o nuoseklią politinės propagandos prieš mūsų valstybę schemą, kurioje dera ir kiti jos as- pektai. Pavyzdžiui, teiginys, kad politikų su- skaldyta liaudis galėtų vėl susijungti. Tada žemdirbiai galėtų prekiauti Rusijoje ir niekas

jiems netrukdytų šokti klumpakojų ir dainuo- ti sutartinių. Viena, kas jiems draudžiama, – turėti savo valstybę. Jei bent dalis žmonių patikės, kad be valstybės – daug geriau, pro- pagandos tikslas bus pasiektas, nes lietuviai nebus pasirengę ginti savo valstybės. Ta pati propagandos kryptis egzistuoja ir Ukrainoje. Ten taip pat nuolat peršama mintis, kad rusai ir ukrainiečiai – ta pati tauta.

Kad propagandinio karo organizatoriai kartais gali pasigirti laimėjimais, galime ma- tyti iš apklausų, kurios rodo, kad vis pasitai- ko manančių, jog Lietuvos gynybai apskritai nereikia jokių lėšų, nes, jeigu mus puls, vis vien neapsiginsime, nes NATO mūsų negins, nes tokios valstybės niekam nereikia, nes prie ruso buvo geriau... Džiugu bent tai, kad tokių žmonių mažėja. Tačiau turime likti budrūs, nes gyvatė prie mūsų durų – dar gaji. *Autorius yra Kazimiero Simonavičiaus universiteto profesorius, socialinių mokslų daktaras*

Europos fizikų konferencija – Vilniuje

2022 m. liepą Vilniuje vyks 14-oji Eu- ropos atomų, molekulių ir fotonų kon- ferencija (ECAMP'14), kuri į Lietuvos sostinę sukvies daugiau kaip 400 mokslininkų iš viso žemyno. Rengti šią konferenciją 2022 metais Vilnius pasirinktas, laimėjus Vilniaus universiteto bei Vilniaus turizmo ir verslo plėtros agentūros „Go Vilnius“ teiktą paraišką. Tomis dienomis Vilnius taps svarbia fizikų iš viso pasaulio susitikimo vieta, kur atomo, molekulių ir optinės fizi- kos ekspertai aptars naujausius mokslinius tyrimus šiose srityse.

Pagrindinis konferencijos ECAMP'14 or- ganizatorius Lietuvoje yra Vilniaus universiteto Fizikos fakulteto Teorinės fizikos ir astrono- mijos institutas. Konferencijos organizacinio komiteto pirmininku paskirtas šio instituto mokslininkas, VU išskirtinis profesorius Ge- diminas Juzeliūnas, dirbantis šaltųjų atomų ir kvantinės optikos srityse. Kartu su prof. G. Juzeliūnu tarptautinį mokslinį renginį organi-

zuos VU Fizikos fakulteto Cheminės fizikos instituto profesorius Darius Abramavičius, tiriantis molekulinį sužadinių dinamiką ir kvantinę relaksaciją bei Teorinės fizikos ir astrono- mijos instituto profesorius, atomų fizikos specialistas Gediminas Gaigalas.

„Tai bus pirmoji tokio masto ir pobūdžio atomų, molekulių ir fotonų konferencija Lietuvoje. Planuojama, kad tarptautinėje konferencijoje naujausiomis fizikos mokslo žiniomis ir patirtimi dalyvis apie 400 moks- lininkų iš įvairių Europos bei pasaulio šalių. Ši plataus masto konferencija bus puiki erdvė skirtingų fizikos sričių ekspertams disku- tuoti, vystyti naujas mokslines idėjas bei užmegzti tvirtesnius tarpusavio ryšius“, – bū- simą konferenciją pristato jos organizatorius prof. G. Juzeliūnas.

„Vilnius gali didžiuotis stipria fizikų ben- druomene – tiek akademiniai, tiek versle pritaikyti Vilniuje dirbančių mokslininkų pasiekimai garsėja visame pasaulyje. Šis

Vilnius. E. Kurausko nuotr.

aspektas buvo ypač svarbus konkuruojant su kitais miestais dėl tokios reikšmingos konferencijos organizavimo – konferencijų organizatoriai itin didelį dėmesį skiria ne tik miesto infrastruktūrai ir susisiekimui, bet ir akademinės bendruomenės aktyvu- mui“, – sako „Go Vilnius“ direktorė Inga Romanovskienė. Ji pabrėžia, kad tikslingai vystydami tokiems renginiams reikalingą infrastruktūrą, ypač rinkoje itin laukiamą

naująjį kongresų centrą, galėtume dar geriau išnaudoti tarptautinių renginių potencialą.

Vietas tokioms konferencijoms reng- ti organizatoriai renka prieš 3–5 metus. Dėl tarptautinių renginių miestai aktyviai konkuruoja – tarptautinėse konferencijose dalijamasi pasauline praktika ir keičiamasi žiniomis, neretai susitariama dėl bendrų projektų. Be to, vertinama ir finansinė nau- da – skaičiuojama, kad vienas tokio pobū- džio renginys, kaip ECAMP, miestui atneša beveik 800 tūkst. eurų.

ECAMP yra pagrindinė Europos fizikų draugijos atominės, molekulinės ir optinės fizikos skyriaus organizuojama konferen- cija, nuo 1982 m. kas trejus metus vykstanti įvairiuose Europos miestuose. Naujausias jos renginys ECAMP'13 vyko šių metų balan- džio mėnesį Florencijoje (Italijoje), kur Vil- nius ir buvo pasirinktas organizuoti kitą su- sitikimą. *Parengta pagal Vilniaus universiteto pra- nešimą*

REDAKTORIAUS KOMENTARAS

Žiniasklaida ir.. mokslininkai

Prof. dr. Jonas Jasaitis

...Jūs grįžote iš darbo. Dar tebėra atmintyje kolegų balsai, siekiančių žinių studentų akys. Dar tebedžiugina neseniai jūsų sukurtas vertingo įrenginio tarptautinis įvertinimas. Gal apmąstote tęsiamą socialinio tyrimo duomenis arba būsimą susitarimą su neseniai Lietuvoje veiklą pradėjusios garsios, bet jūsų tyrimais jau susidomėjusios įmonės aspektus. Gal skamba prasmingos mokslinės diskusijos nuotrupos, planuojate, kaip ją pratęsite... Mokslininko darbo diena – nenormuota. Giedra dorą, savo tautos labai dirbančio tyrėjo nuotaika.

Išjungiate populiaraus televizijos kanalo žinių laidą. Natūralu, kad tikėtės, jog ji apie jūsų universitetą, fakultetą ar laboratoriją praneš visuomenei džiugias naujienas. Net ir gaudamas gerokai kuklesnį už kitų valstybių tyrėjų atlygį ir tyrimų finansavimą, šiandien jau ne kartą girdėjote: „Tai – unikalu, sveikiname...“

Ekране pasirodo dirbtinėmis manekėnų šypsenomis pasidabinę žavūs diktoriai ir diktorės, bet jau po akimirkos juos užgožia košmariški vaizdai. Pasigirsta to paties diktoriaus įsisteikiantis balselis: „Žinias pradėsime nuo kraupios nelaimės...“ Šmėkščioja avarijose sumaitoti automobiliai, paramedikas tiesia marškas, uždengdamas žuvusiųjų kūnus... Penkiaaukščio laiptinė, galinti bet kada užgriūti ant atsitiktinio praeivio. Griūvanti ne todėl, kad išryškėjo namų stačiasiujų brokas, o dėl to, kad neseniai jame butą nusipirkęs kažkoks veikėjas sumąstė perplanuoti įsigytą erdvę ir išgriovė gelžbetonio blokus laikiusią atramą. Narsiai toje pačioje laiptinėje žirgliojančios ir televizijos kameroms viską aiškinantis miesto šeimininkas žada rasti ir nubauti kaltininką, kuris čia pat rodo, jog turėjo visus leidimus tai atramai griauti...

O štai ir „švelnesnis“ siužetas: praeiksmiais besisvaidantis ir besikeikiantis žmogysta gąsdina mamą, kuri ką tik sudraudė pypį, galvotrukčiais neriantį į judrią gatvę. „Principingas visuomenininkas“, vaizduojantis vaikų teisių sergėtoją, ko gero tikėjosi, kad išsigandusi moteris duos jam bent „ant alaus“, bet ši nesusigaudė, į ką visa tai išvirs, ir net siaubo sapne negalėjo numatyti, koku košmaro ir absurdo spektakliu gerą pusmetį bus ne tik sotinami jau kelių televizijos kanalų žiūrovai, bet ir kiek darbo turės klerkai bei „ekspertai“, kiek iš vargano šeimos biudžeto teks sukšti advokatams neva už viduramžiškus auklėjimo metodus ir pan.

Gal po kažkurios tokios laidos mokslininko bendradarbiai pabandys aiškintis, kodėl apie tokį reikšmingą kolegą atradimą nebuvo net užsiminta, bet greičiausiai išgirs, kad žiūrovų tokie siužetai visai nedomina. Juk universitete niekas nesusprogo, neapdegė, nieko neištiko koma... Anokia čia naujiena, kad lietuvių mokslininko sukurti biofiltrai sugrąžintų į normalią būseną netoli kiaušinių fermos nuo jos dvokos dūstančius gyventojus, nes naujieji įrenginiai ne tik valo oro taršalus, bet ir sugeria nemalonius kvapus. Žiniasklaidos atstovai tai visai nesvarbu, nes juk... ferma ir yra ferma, kiaušinių srutos visada dvokia, o tie kaimiečiai prie visokių smarvių pripratę. Na, negali taip būti, kad nedvoktų, kad gyvulių mėšlas virstų dujomis ir elektra, kurios kiekis tenkina nemažos gyvenvietės poreikius...

Regioninė politika, žiedinė ekonomika, beatliekinės technologijos, gyvenvietės patrauklumas, sumažėjusi emigracija, bendruomenių iniciatyvos... Kur? Čia, Lietuvoje? Ne, to negali būti... Daug daugiau žiūrovų ir klausytojų dėmesio sulauks graudeniai, kad greitai Lietuvoje mūsų nebėliks nė pusantro milijono. Jau nebestebina, kad žiniasklaidos atstovės užklaustas pašnekovas iškart jai sako: „Neturiu kuo jūsų nudžiuginti. Visi įrenginiai veikia, produkcijos paklausa auga, diegiame naujas technologijas, atlyginimai kyla, nors ir ne tiek, kiek norėtumėte. Na, nėra tų blogų naujienų...“ Kiek sumišusi atstovė dar bando kažką nerišliai lemti apie tai, kad ir geros naujienos yra naujienos, ir skuba baigti pokalbį.

Neseniai Seime įvyko konferencija, skirta neeilinei akademinės bendruomenės sukaččiai – Lietuvos mokslininkų sąjungos 30-mečiui. Renginys buvo tiesiogiai transliuojamas

internetu. Kadangi tai buvo įprastinė darbo diena – pirmadienis, natūralu, kad daugelis dirbančių tyrėjų ir orientavosi į galimybę stebėti diskusiją patogesniu metu – po darbo. Tačiau norinčiai visuomenę informuoti žiniasklaidai buvo puikiausios galimybės tai padaryti tiek tą pačią, tiek kitą dieną. Deja, salėje jos atstovų nebuvo. Nebuvo ir jokie pranešimo apie jubiliejinę sukaktį, nė trumpučio siužeto. Tiesa, dar nesibaigus konferencijai, prišoko vienos radijo laidos atstovė ir pasiūlė čia pat, šalia laiptų, referuoti apie renginį. Išgirdusi, kad galėčiau tai padaryti tik po keliolikos minučių, liko labai nepatenkinta, nes interviu esą jai reikia čia pat, dabar. Netrukus grįžau, bet jos jau niekur nesimatė.

O papasakoti tikrai buvo apie ką. Kaip Lietuvoje dar šeiminkaujant svetimai kariuomenei susirinko mokslininkai į savo pirmąjį suvažiavimą, kaip jie aptarinėjo būsimus darbus Lietuvos labui. Mokslininkai ir kita kūrybinė inteligentija buvo daugelio Sąjūdžio iniciatyvų varomoji jėga. 1989 m. spalio 7-oji liko įsimintina iki gyvenimo pabaigos. Milžiniškos viltys, tikėjimas galimybe po 50 metų priespaudos pajusti laisvę, pasitikėjimas savimi ir kolegomis. Vargu ar daugelis įsivaizdavo, kad sulauksime savo veiklos 30-mečio. Bent jau koks jis bus, kaip atrodys Lietuva, jos universitetai ir institutai, kažin ar galėjome tada numatyti.

Tiesą sakant, ateitį įsivaizdavome kitokią. Daug šviesesnę ir viltingesnę. Ir tikrai ne su taip sumenkusiu gyventojų skaičiumi, ne su daugiau kaip puse uždarytų Lietuvos mokyklų, kurios galėjo pagrįstai didžiulis tiek savo daugelio dešimtmečių istorija, net ne su abiturientais, kurių esą net 80 proc. tik ir telaukia, kaip gaus atestatą ir paskubomis paliks tėvų žemę. Ne su tais studentais, kurių didelė dalis negali įvardinti jokios konkrečios vietovės Lietuvoje, su kuria juos sietų stiprus dvasinis ryšys, į kurią norėtumėsi vėl ir vėl sugrįžti. Ne su tokiais jų tėvais, kurie įsitikinę (maža to, jie TVIRTAI „žino“), kad mūsų universitetai – prasti, laboratorijos – atsilikusios, o dauguma dėstytojų tokie, kurie laiko bandą dvesiančių šunų, uždarytą kažkur sodo namelyje, o dėsto tik todėl, kad patys nesugeba kurti verslo. Prie tokio jų įvaizdžio stipriai prisidėjo mūsų pastarojo laikmečio žiniasklaida, kuriai atrodo didžiausias malonumas – kasdien apvėmti Lietuvą. Kiek patyčių, kiek prasto skonio „juokelių“ prilaidyta Seimo Pirmininko – studentų ir kolegų tikrai gerbiamo profesoriaus adresu. Tik ir girdėjome: „kėdė“, „postas“ ir pan. Ir kodėl? Nejaugi tik todėl, kad įdomiau ne jo graži veikla šiame poste, ne mokslo darbai (apie kuriuos retas „žiniasklaidininkas“ vargu ar išvis girdėjęs), o susireikšminusio jo buvusio studento intrigėlės, pirmiausia griauinančios ne kieno kito, bet jo paties autoriteto likučius, kenkiančios viso Seimo ir net visos Lietuvos įvaizdžiui.

Bet ne visi išlakstėme. Padirbėjome ir užsieniuose, skaitėme paskaitas ir vedėme seminarus dešimtyse artimų ir tolimų šalių, stažavomės užsienio universitetuose, patys organizavome ir dalyvavome kitų organizuojuose simpoziumuose ir konferencijose, skelbėme straipsnius pripažintose duomenų bazėse. Taigi absoliuti dauguma kolegų nesijaučia niekuo blogesni už tų pačių sričių specialistus užsieniečius. Kai kuriose srityse jie stipresni, kai kuriose – mes, nors mūsų finansavimo rodikliai skiriasi ne procentais, o kartais.

Guodžio antrą penktadienį mes, Lietuvos mokslininkai, susirinkime į savo antrąjį visuotinį suvažiavimą. Kad pasitartume apie tai, kas svarbiausia. Kaip sugrąžinti valstybės strategiją prie pagrindinio tikslo – apsaugoti žmonių išteklius, kad gebėtume savo piliečių talentą ir širdį pasitelkti valstybės pažangai. Kad panaudotume valstybės gelmių geoterminius išteklius, įdiegdami tokias patalpų šildymo ir vėdinimo sistemas, kurios leistų gyventi daug patogiau, pigiau ir švariau, o svarbiausia – neteršiant atmosferos. Kad įdiegtume išradimus, sukurtus ne tik didžiuosiuose universitetuose, bet ir atokesnių vietovių išradėjų rankomis. Kad parodytume, kokie giluminiai procesai skaldo mūsų visuomenę. Kad parengtume tokią visuomenės informavimo metodologiją, kuri leistų ugdyti išprususią, kultūringą pilietinę visuomenę. Kad Lietuva taptų vėl patraukli jos tautai. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

Pristatytas 2020 metų valstybės biudžeto projektas. Projektu siūloma patvirtinti daugiau nei 11,545 mlrd. eurų valstybės biudžeto pajamas ir apie 12,650 mlrd. eurų išlaidas išlaidoms ir turtui įsigyti (asignavimai viršija pajamas beveik 1,105 mlrd. eurų). Numatoma, kad pridėtinės vertės mokestis kitais metais šalies biudžetą papildys beveik 4,149 mlrd. eurų, gyventojų pajamų mokestis – daugiau nei 1,969 mlrd. eurų, pelno mokestis – per 843,5 mln. eurų. Tikimasi surinkti per 1,631 mlrd. eurų akcizų mokesčio (iš jų 50,326 mln. eurų transporto priemonių mokesčio ir 6,744 mln. mokesčio už aplinkos teršimą) ir 11 mln. eurų nekilnojamojo turto mokesčio. 2020 m. biudžete numatytas 0,2 proc. bendrojo vidaus produkto (BVP) perteklius. Numatoma, kad 2020 m. pabaigoje viešųjų finansų rezervai sudarys 1,7 mlrd. eurų.

Finansų ministerijos duomenimis, 2019 m. didžiausią biudžeto dalį siūloma skirti socialinės apsaugos sričiai – 6,190 mlrd. eurų, sveikatos apsaugai – 2,303 mlrd. eurų, švietimui – 1,568 mlrd. eurų, gynybai – 1,107 mlrd. eurų. 2020 metų valstybės biudžeto asignavimai Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui bendrajai socialinio draudimo pensijos daliai finansuoti sudarys beveik 1,887 mlrd. eurų, iš jų 782 tūkst. eurų – 2018 metų įsiskolinimui padengti. Projektu siūloma nustatyti šias gyventojų pajamų mokesčio dalis (procentais), reikalingas prognozuojamoms pajamoms iš gyventojų pajamų mokesčio apskaičiuoti: Vilniaus miesto savivaldybei – 60,29 proc.; Kauno miesto savivaldybei – 86,15 proc.; Klaipėdos miesto savivaldybei – 97,37 proc.; Neringos savivaldybei – 23,81 proc.; Palangos miesto savivaldybei – 98,22 proc.; Kauno rajono savivaldybei – 82,10 proc.; Klaipėdos rajono savivaldybei – 52,73 proc.; Trakų rajono savivaldybei – 97,98 proc.; Vilniaus rajono savivaldybei – 84,26 proc.; visoms kitoms savivaldybėms – 100 proc. „Savivaldybės pajus didesnę finansinę savarankiškumą, nes bendros savivaldybių biudžeto pajamos išaugs 352 mln. eurų (beveik 12 proc.). Taip pat yra numatomos lankstesnės skolinimosi galimybės iki 10 proc. nuo konkrečios savivaldybės pajamų“, – sakė ministras.

Šimtai mokyklų – be vadovų. Tai aštrus signalas, kad direktorių atrankos tvarka prasilenkia su tikrove, ir šią problemą reikia spręsti nedelsiant, teigia Seimo opozicijos lyderis Julius Sabatauskas. Pasak socialdemokrato, susiklosčiusi situacija – kritinė: savivaldybių duomenimis, iki spalio 1 d. buvo paskelbti 159 konkursai eiti švietimo įstaigų vadovų pareigas, tačiau pavyko išrinkti 60 įstaigų direktorius. Beveik 100 konkursų sužlugę. „Kai kur net neatsiranda norinčių kandidatuoti į mokyklos direktorius. Atsakomybė – didžiulė, ypač po etatinio apmokėjimo įvedimo, o kandidato kompetencijų vertinimo kriterijai – labai sudėtingi. Ką reiškia mokyklai dirbti be nuolatinio vadovo? Nukentama viso darbo organizavimas, sudėtinga ir mokytojams, krenta mokinių mokslo kokybė. Valdantieji turi nedelsdami taisyti situaciją: peržiūrėti atrankos kriterijus, įvertinti direktorių atsakomybių ir savarankiškumo ribas“, – teigia J. Sabatauskas. Politikas laikosi nuomonės, kad kelerius metus tebesitęsiantys valdančiųjų ir švietimo bendruomenės nesutarimai atėja prie kritinės ribos. J. Sabatausko žodžiais, „valdantieji jau ne kartą apgavo švietimo bendruomenę“. Praėjusių metų žiemą maždaug mėnesį streikavo Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos atstovai. Streiko metu atsistatydino tuometinė švietimo ministrė Jurgita Petrauskienė. Apie streikus švietimo bendruomenės atstovai užsimena ir šiomet: apie planuojamą streiką jau paskelbė Lietuvos švietimo ir mokslo profesinė sąjunga.

Ar ekologinė katastrofa Alytuje kilo dėl nusikalstamo aplaidumo? Seimo narys, socialinių mokslų daktaras Laurynas Kasčiūnas kreipėsi į aplinkos ministrą Kęstutį Mažeiką, prašydamas atlikti tarnybinį patikrinimą dėl Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos ir Aplinkos apsaugos agentūros atsakingų pareigūnų ir vadovų veiklos bei galimo aplaidaus tarnybinių pareigų atlikimo, galėjusio sąlygoti ekologinę katastrofą Alytaus regione. Esant nusikalstamos veikos požymių, numatytų Baudžiamojo kodekso 229 ir 270 straipsniuose, ministerija turi nedelsdama kreiptis į Generalinę prokuratūrą pradėti ikiteisminį tyrimą.

Viešojoje erdvėje teigiama, kad padangų perdirbimo įmonės „Ekologistika“ savininkas yra patvirtinęs, jog

LIETUVA EUROPOS IR CENTRINĖS AZIJOS UNIVERSITETŲ REITINGUOSE

Paskelbti „Kylančios Europos ir Centrinės Azijos universitetų reitingai“ (EECA), kuriuose Vilniaus Gedimino technikos universitetas (VGTU) pagerino rezultatus geriausių regiono aukštųjų mokyklų kontekste ir per metus pakilo iš 39 į 32 poziciją. Šiame reitinguotos 8 Lietuvos aukštosios mokyklos. Dvi iš jų – VGTU ir Vilniaus universitetas – pateko į 50-uką. Lyginant su praėjusiais metais, šių metų

reitinge VGTU savo pozicijas pagerino trijuose rodikliuose. Gerai įvertinta akademinė reputacija, kur universitetas užima 43 vietą. Taip pat šiemet kitų universitetų kontekste pagerintas ir VGTU cituojamumo rodiklis – užimama 46 vieta (pernai – 52 vieta).

Geriausiai VGTU įvertintas darbdavių reputacijos srityje, kurioje patenka į 20-uką ir užima 18 vietą tarp visų Europos ir Centrinės Azijos universitetų. Tai reikšmingas įver-

tinimas, rodantis, kad universitetas aktyviai bendradarbiauja su verslo atstovais. Mokslo ir verslo partnerystės ryšių užmezgimas yra naudingas tiek universiteto studentams, tiek įmonėms, ieškančioms rinkoje paklausių specialistų.

Iš viso šiemet buvo įvertintos 354 aukštojo mokslo institucijos, nors šiame regione jų yra net 3 tūkstančiai. EECA reitinge įvertinami Rytų ir Vidurio Europos bei Cen-

trinės Azijos šalių universitetai. Reitingui sudaryti naudojami tie patys duomenys, kaip ir rengiant pasaulinį universitetų „QS World University Rankings“ reitingą, tačiau pakeičiami rodiklių svoriai, taip pat įvedami nauji rodikliai, tokie kaip akademiškų, turinčių daktaro laipsnį, skaičius, universiteto matomumas internete pagal „Webometrics“ universitetų matomumo internete vertinimą, mokslinių darbų citavimo dažnis. ■

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 3 p.

sandėliuose buvo laikoma 1800 naudotų padangų ir anksčiau taip pat yra kilę gaisrų. Įmonė turi taršos leidimą, leidžiantį tvarkyti iki 2 tūkst. tonų naudotų padangų. Preliminariais duomenimis, visa ši maksimali kvota galėjo būti išnaudota. „Todėl svarbu ne tik išsiaiškinti šio gaisro priežastis, bet ir iširti ilgalaikius procesus, lėmusius tokią nelaimę ir jos pasekmes. Reikia įvertinti, ar tiesa, kad, nors per pastaruosius dvejus metus įmonėje buvo nustatyti bent keli pažeidimai, susiję su atliekų tvarkymu, įmonei „Ekologistika“ pratęstas taršos leidimas ir leista padidinti tvarkomų atliekų kiekius“, – sakė šeštadienį nelaimės vietoje apsilankęs Seimo narys L. Kasčiūnas.

Spalio 16 d. naktį Alytaus miesto padangų perdirbimo įmonėje UAB „Ekologistika“ kilo didžiulis gaisras. Degė apie 2 tūkst. kv. metrų ploto sandėliai, kuriuose laikomos naudotos padangos. Gaisrą gesino ugniagesių pajėgos iš Alytaus, Kauno, Lazdijų, Vilniaus, Varėnos ir Marijampolės. Alytuje ir Alytaus rajone dėl didelio oro užterštumo pavojingomis medžiagomis, kurios gali netgi sukelti vėžį, paskelbta ekstremali situacija.

Kai kuriose vietovėse kietųjų dalelių koncentracija trigubai viršija leistiną normą. Išankstiniais skaičiavimais, gaisro padaryta žala gamtai gali siekti daugiau nei 5 mln. eurų.

Seimas nepritarė prof. dr. Viktoro Pranckiečio atleidimui iš Seimo Pirmininko pareigų. Seimas slapto balsavimu nepritarė Seimo Pirmininko Viktoro Pranckiečio atleidimui iš einamų pareigų. Slapto balsavimo metu išduota biuletenių – 79, rasta biuletenių – 79. Galiojančių – 68, negaliojančių – 11. Už nutarimą „Dėl Viktoro Pranckiečio atleidimo iš Seimo Pirmininko pareigų“ balsavo 63, prieš buvo 5. Seimo statuto 218 straipsnyje įtvirtinta, kad sprendimas dėl Seimo pareigūnų ar valstybės institucijų vadovų atleidimo dėl nepasitikėjimo priimamas slapto balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Pagal Statuto 217 straipsnį, Seimo nariai negali vienos sesijos metu pakartotinai reikalauti atleisti tą patį pareigūną.

Nepriartama siūlymui didinti teisėjų atlyginimo ir pareiginės algos koeficientus. Įstatymo projektu buvo siūloma nuo kitų metų Konstitucinio Teismo pirmininko, Konstitucinio Teismo teisėjų ir bendrosios

kompetencijos bei specializuotų teismų teisėjų atlyginimų ir pareiginių algų koeficientus vidutiniškai didinti 13 proc. Pasak socialinės apsaugos ir darbo ministro Lino Kukuraičio, priėmus pakeitimus, Konstitucinio Teismo teisėjų atlyginimas būtų padidėjęs 836 eurais, bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjų pareiginė alga būtų padidėjusi nuo 446 iki 562 eurų, apylinkių teismų teisėjų – nuo 435 iki 494 eurų. Apylinkių teismų pirmininkų, jų pavaduotojų ir teisėjų pareiginių algų dydžius taip pat buvo siūloma padidinti vidutiniškai 13 proc., kad apylinkių ir apygardų teismų teisėjų atlyginimo skirtumas būtų 3 pareiginės algos koeficientai, kaip buvo iki 2019 m. sausio 1 d. galiojusiame įstatyme. Projektas atmetas.

Atmetas siūlymas didinti valstybės politikų ir valstybės pareigūnų pareiginės algos koeficientus. Seimas nusprendė atmeti naujos redakcijos Valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo projektą, kuriuo buvo siūloma padidinti valstybės politikų ir valstybės pareigūnų pareiginės algos koeficientus. Įstatymo projektu buvo siūloma valstybės politikų pareiginės algos koeficientus didinti 13 proc.

Savivaldybių merų ir jų pavaduotojų pareiginių algų dydžius buvo numatoma suskirstyti pagal savivaldybės teritorijoje gyvenančių gyventojų skaičių vietoj buvusių dviejų grupių į 5 grupes. Taip pat buvo siūloma savivaldybių merams ir jų pavaduotojams pareigines algas padidinti pagal šiuos kriterijus: jeigu savivaldybės teritorijoje yra kurortas – 5 proc., jeigu savivaldybės teritorijoje yra kurortinė teritorija – 4 proc. Valstybės kontrolieriaus ir Seimo kontrolierių įstaigos vadovo pareiginės algos koeficientus buvo siūloma nustatyti 10 proc. didesnius nei Vyriausybės ar Seimo kanclerių pareiginės algos dydžiai, atsižvelgiant į šių valstybės pareigūnų vykdomų funkcijų svarbą. Vyriausybės atstovų įstaigos vadovo pareiginės algos dydį buvo numatoma prilyginti mero, kurio savivaldybės teritorijoje gyvena per 500 tūkst. gyventojų, pareiginės algos dydžiui, Vyriausybės atstovui nustatyti 10 proc. mažesnę pareiginės algos dydį už Vyriausybės atstovų įstaigos vadovo pareiginės algos dydį. Projektui po pateikimo pritarė 12, prieš balsavo 41, susilaikė 33 Seimo nariai. Alternatyvaus balsavimo metu projektas atmetas. ■

ŠVIETIMO, MOKSLO IR SPORTO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Didinamos lėšos, skirtos mokslo ir verslo bendradarbiavimui skatinti. Vyriausybė pritarė Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos siūlymui didinti lėšas mokslui, bendradarbiaujančiam su verslu. Už lėšas, kurias mokslo institucijos pritraukia iš ūkio subjektų, bus skiriamas kone dvigubai didesnis finansinis paskatinimas nei iki šiol. Valstybė skirs beveik tokią pačią lėšų sumą, kokią mokslininkai uždirbs iš verslo užsakymų. Tai numatyta atnaujintoje lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai (MTEP) ir meno veiklai plėtoti skyrimo tvarkoje.

Siekiant skatinti mokslo institucijas aktyviai dirbti su verslu, vykdyti įmonių konkurencingumo didinimui ir plėtrai reikalingus MTEP ir meno užsakymus, nustatyta, kad mokslo institutams ir universitetams bus skiriama ne 51 proc. kaip iki šiol, o 99 proc. jų už sutartis su ūkio subjektais gautų lėšų. Tokia finansavimo tvarka bus pradėta taikyti skaičiuojant 2020 m. mokslo rezultatus.

Moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti iš valstybės

biudžeto 2018 m. skirta 51,4 mln. eurų, o 2019 m. – 60,9 mln. eurų.

Plečiamos profesinio mokymo galimybės pameistrystės forma. Siekiant didesnės darbo rinkos ir profesinio mokymo dermės, skatinamas profesinis mokymas darbo vietoje. Daugės mokinių, profesinę kvalifikaciją įgyjančių pameistrystės būdu. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos siūlymu Vyriausybė patvirtino profesinio mokymo organizavimo pameistrystės forma tvarką. „Sudarome sąlygas plėsti praktinį profesinį mokymą darbo vietoje, skatiname profesinio mokymo įstaigas glaudžiai bendradarbiauti su verslu. Norintiesiems įgyti profesiją pameistrystė suteikia galimybę mokytis darbo vietoje ir gauti atlyginimą už darbą, o darbdaviams – tai tiesioginė galimybė pasirengti darbuotoją pagal savo poreikius“, – sako švietimo, mokslo ir sporto ministras Algirdas Monkevičius.

Pameistrystė – tai profesinio mokymo organizavimo būdas, kai mokymas ar jo dalis vykdoma darbo vietoje: 30 proc. mokymo

įgyvendina profesinio mokymo įstaiga, 70 proc. – darbdavys. Mokymo metu sudaromos dvi sutartys: pameistrystės darbo sutartis ir profesinio mokymo sutartis. Pameistriui sudaromas mokymo planas, pagal kurį asmuo galėtų ir mokytis, ir dirbti. Darbdavys su pameistriu turi sudaryti darbo sutartį, mokėti atlyginimą, suteikti kasmetines atostogas, vykdyti kitus sutarties įsipareigojimus. Pameistrystės mokosi pakaitomis tai profesinio mokymo įstaigoje, tai darbo vietoje.

Pameistrystės privalumai – daugiau praktinių įgūdžių mokantis darbo vietoje, sklindantis perėjimas iš mokymosi į darbą, geresnis įsidarbinimas, glaudesnis švietimo ir verslo bendradarbiavimas, didesnė kvalifikuotų darbuotojų pasiūlos ir paklausos atitiktis. Tolimesnei pameistrystės plėtrai numatytas pameistrystės modelio įgyvendinimo veiksmų planas. Pameistrystės finansavimas grindžiamas paskatų profesinio mokymo teikėjams ir darbdaviams sukūrimo principu. Tam bus pasitelkiamos ES investicijos – 4,1 mln. eurų. Pameistrystei

ir kvalifikacijos tobulinimui darbo vietoje skiriama 2,8 mln. eurų Ekonomikos ir inovacijų ministerijos administruojamų ES lėšų, o praktinių įgūdžių įgijimo rėmimui ir skatinimui – 1,3 mln. eurų Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos administruojamų ES lėšų.

Mokinių registro duomenimis, pameistrystės forma 2018 m. mokėsi 3 449 asmenys: 862 – pagal pirminio profesinio mokymo programas, 2 587 – pagal tęstinio profesinio mokymo programas. Nors pameistrių skaičius 2014–2018 m. išaugo daugiau kaip du kartus, šia forma besimokančiųjų skaičius sudaro tik apie 3 proc. visų besimokančiųjų profesijos. Pameistrystės formą 2018 m. taikė apie 40 proc. profesinio mokymo įstaigų. Tobulinant ir plėtojant pameistrystės modelį, siekiama, kad 2020–2021 m. ne mažiau kaip 20 proc. baigusiuoju profesinio mokymo programoms ar jų modulius bent dalį laiko būtų mokėsi pameistrystės forma. *Parengta pagal ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus* ■

AUKŠTASIS MOKSLAS – NUO DEMOKRATIJOS IKI BIUROKRATIJOS

Prof. Vytautas Kaminskas

Filosofas Džordžas Santajana yra pasakęs: „Tie, kurie neprisimena savo praeities, yra pasmerkti ją pakartoti.“ Žvelgiant į mūsų aukštąjį mokslą, panašu, kad mes savo praeitį pamiršome, todėl ją ir kartojame. Tiek tarpukariu, tiek dabar aukštąjį mokslą reguliuojantys įstatymai išgyveno tokią pačią evoliuciją: nuo visiškos universitetų laisvės iki pažangą varžančios kontrolės „iš aukščiau“. Verta prisiminti, kokius žingsnius nuėjome, ir pasimokyti iš to, kur suklydome.

Mokslo ir studijų įstatymas paklojo pamatus universitetų autonomijai

Pirmąjį Mokslo ir studijų įstatymą nepriklausomoje Lietuvoje Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas, į kurį buvo išrinkta daug mokslo ir kultūros žmonių, priėmė nepraėjus nė mėnesiui po Sausio 13-osios nakties, t. y. 1991 m. vasario 12 d. Nuo to laiko beveik dešimtmetį, net ir radikaliai besikeičiant Seimo daugumoms, nebuvo pakeistas nė vienas šio įstatymo straipsnis, nepadaryta nė viena pataisa. Jį inicijavo tuometis Mokslo ir studijų departamento direktorius prof. Rimantas Šližys, o tarp rengėjų buvome mes su Kalifornijos universiteto Los Andžele profesoriumi, VDU rektoriumi Algirdu Avižieniu, Vilniaus universiteto rektorius prof. Rolandas Pavilionis ir daugelis kitų akademinės bendruomenės atstovų.

Šio įstatymo pamatiniai principai buvo autonomija, akademinė laisvė, Senato, kaip aukščiausios savivaldos institucijos, vaidmuo, mokslo ir studijų vienovė, triapakopė studijų sistema, bakalauro ir magistro kvalifikaciniai laipsniai bei daktaro mokslo laipsnis.

Pasinaudodami įstatymo suteikta laisve, dauguma tuomečių Lietuvos aukštųjų mokyklų per kelerius metus pertvarkė savo studijų programas į universitetines – atsisakė siauros specializacijos, atnaujino turinį, įvedė privalomus humanitarinių ir socialinių mokslų dalykų modulius, studijų kreditų sistemą. Taip pat buvo įvesta triapakopė studijų sistema – ketverių metų bakalauro studijos, dvejų metų magistrantūra ir ketverių metų doktorantūra. Tai leido universitetams sėkmingai įveikti šalies ekonominio ir socialinio nuosmukio bei jaunimo „gariūnizacijos“ metus, kai studentų skaičius per penkerius metus buvo sumažėjęs nuo 67 tūkst. iki 51 tūkst. Kitaip sakant, buvome „įstoję“ į Europos valstybių su mažiausiu studentų skaičiumi tūkstančiui gyventojų draugiją.

Taigi, 1995-aisiais Lietuvos universitetai ir akademijos jau turėjo sukurtą studijų ir mokslo sistemą, apie kurią kitos Europos valstybės pradėjo mąstyti tik 1999 m., pasirašydamos vadinamąją Bolonijos deklaraciją. Per kitus penkerius metus universitetuose ne tik atsistatė, bet ir išaugo jaunimo, norinčio įgyti universitetinį išsilavinimą, skaičius: 1999–2000 mokslo metais juose studijavo daugiau nei 82 tūkst. studentų. Dar po penkerių metų į Europos Sąjungą įstojome kaip viena iš labiausiai išsilavinusių valstybių, kurios universitetuose ir akademijose studijavo daugiau nei 134 tūkst. studentų, o studentų skaičius tūkstančiui gyventojų viršijo penkiolikos senbuvų vidurkį.

Prof. Vytautas Kaminskas. Jono Petronio nuotr.

Aukštojo mokslo įstatymas – posūkis valstybinio reguliavimo link

1992 m. rudenį po pirmalaikių rinkimų absoliučią daugumą Seime turėjo kairieji – Lietuvos demokratinė darbo partija. Vis dėlto šiam Seimui, į kurį buvo išrinkta nemaža dalis žinomų mokslo ir kultūros žmonių, o Švietimo, mokslo ir kultūros komitetui vadovavo prie Sąjūdžio ištakų stovėjęs prof. Bronislovas Genzelis, buvo priimtinos pamatinės Mokslo ir studijų įstatymo nuostatos. 1994 m. buvo įkurta Švietimo ir mokslo ministerija (ŠMM). Pirmieji du jos ministrai – Lietuvos mokslų akademijos nariai prof. Vladislavas Domarkas ir prof. Zigmantas Zinkevičius (nuo 1996 m.) nepaliekė besiformuojančios mokslo valdininkijos „iniciatyvų“ riboti universitetų autonomiją.

Situacija pasikeitė, kai 1998 m. švietimo ir mokslo ministru buvo paskirtas poetas ir eseistas Kornelijus Platelis, neturintis darbo patirties mokslo ir studijų sistemoje. Ministerijos valdininkai, įvertinę penkerių metų „patirtį“ bandant revizuoti Mokslo ir studijų įstatymą, „įsiūlė“ ministrui idėją rengti naują Aukštojo mokslo įstatymą. Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas sudarė įstatymo projekto parengimo grupę, į kurią įtraukė ir dviejų universitetų rektorius – mane, tuometį Vytauto Didžiojo universiteto rektorių, ir Kauno technologijos universiteto rektorių prof. Kęstutį Kriščiūną.

ŠMM valdininkai šiuo įstatymu siekė įteisinti dvi pagrindines nuostatas. Pirmąją pavadinau „visa valdžia – taryboms“. Jos esmė – apriboti universitetų autonomiją, perduodant senatų, kaip aukščiausių akademinės bendruomenės savivaldos institucijų, pagrindines funkcijas taryboms, kurių daugumą narių skirtų ministras. Tuomet pavyko įtikinti Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininką dr. Žibartą Jackūną, kad tai visiškai „akibroktas“ ne tik pirmajam Mokslo ir studijų įstatymui, bet ir Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Matyt, ir pati frazė „visa valdžia – taryboms“ dar „erzino“ tuometės konservatorių daugumos ausis. Galiausiai taryboms buvo priskirtos ne valdymo, bet visuomeninės kontrolės ir globos funkcijos.

Antrąją nuostatą būtų galima pavadinti „paverskime technikumus aukštosiomis mokyklomis“. Jos esmė – dar nuo sovietmečio likusią specialiojo vidurinio mokslo

sistemą (apie 70 buvusių technikumų ir kitų aukštesniųjų mokyklų) „įkomponuoti“ į aukštojo mokslo sistemą, kuriant trimetes kolegijas. Pati idėja buvo priimtina su sąlyga, kad kolegijos koncentruosis regionuose, kur jaunimas galėtų įgyti profesinį išsilavinimą, o nedys „kaip grybai po lietaus“ universitetiniuose miestuose.

Deja, ŠMM valdininkai pamiršo „džen-telmeniškų“ pažadus. Po kelerių metų Lietuva į Europos Sąjungą įstojo turėdama ne 15 (10 universitetų ir 5 akademijas), bet 48 aukštąsias mokyklas (sic!). Kolegijose mokėsi daugiau nei 52 tūkst., arba vienas ketvirtadalis, Lietuvos studentų, dauguma – universitetiniuose miestuose. Dabar, minint įstojimo į ES 15-ąsias metines, kolegijose profesijos bakalauro siekia 30 proc. studentų, o regioninės kolegijos „sunnyko“ – šiais metais į Vilniaus ir Kauno kolegijas priimta per 80 proc. pirmakursių.

Taigi, nors 2000 m. spalį priimtame Aukštojo mokslo įstatyme buvo išsaugota universitetų autonomija, jame buvo smarkiai sustiprintas aukštojo mokslo valstybinis reguliavimas. Įstatymas kas kelerius metus ir toliau vis buvo „tobulinamas“, Švietimo ir mokslo ministerijai „uzurpuojant“ vis daugiau universitetų teisių.

Ministerija, vykdydama mokslo ir studijų sistemos valstybinį reguliavimą, privalėjo atsižvelgti bent į Lietuvos universitetų rektorių konferencijas (LURK), Lietuvos mokslų akademijos (LMA), Lietuvos mokslų tarybos (LMT) ir kitų ekspertinių institucijų nuomonę bei siūlymus. Švietimo ir mokslo ministrai dr. Algirdas Monkevičius ir dr. Remigijus Motuzas, atstovavę socialliberalams ir socialdemokratams, sugebėjo išlaikyti pusiausvyrą tarp mokslo biurokratijos „radikalų“ ir universitetų rektorių konferencijos skirtingų požiūrių į universitetų autonomiją bei senatų ir tarybų įgaliojimus. Rektorių konferenciją palaikė ir tuometis Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas akademikas, intelektualas, buvęs Vilniaus universiteto rektorius Rolandas Pavilionis. Kitais klausimais – savo lėšomis studijuojančiųjų pirmos pakopos dieninėse studijose atsisakymas, įvedant įmokų už studijas sistemą, aukštojo mokslo kokybės vertinimo sistemos plėtra kviečiant užsienio ekspertus – buvo abipusis universitetų ir ministerijos sutarimas.

Dar 2004 m. Europos universitetų asociacijos (EUA) ekspertai atliko Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universitetų vertinimą. Tais pačiais metais LURK parengė ir įteikė ministerijai projektą, kuriuo buvo siekiama didinti studijų programų kokybę, atsisakant jų dubliavimo ir siauros specializacijos. Švietimo ir mokslo ministrė paskyrus socialdemokratų atstovę Romą Žakaitienę, kuri iki tol kelerius metus kuravo kultūros sritį, šis projektas taip ir „nugulė“ ministerijos valdininkų stalčiuose. Nors naujoji ministrė priklausė socialdemokratų elitui, ministerija nesugebėjo deramai atlikti vienos iš svarbiausių jai paskirtų valstybinio reguliavimo funkcijų – užtikrinti valstybės lėšas mokslo ir studijų sistemai. Tuo metu valstybės skiriamos lėšos vienam studentui pagal perkamosios galios paritetą buvo beveik keturis kartus mažesnės nei Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) šalių vidurkis. Todėl universitetai, iš valstybės gaudami apie 60 proc. jų veiklai būtinų lėšų, buvo priversti plėsti mokamas studijas. Vis dėlto iki 2008 m. buvo bent jau išlaikyta dar 1991-ųjų vasarą priimta dau-

gmaž pagal mokslinės kompetencijos lygį subalansuota dėstytojų ir mokslo darbuotojų atlyginimo sistema.

„Krepšelių reforma“: nuo universiteto, kaip mokslo ir kultūros židinio, iki akcinės bendrovės

Po 2008 m. Seimo rinkimų į valdžią sugrįžo jau pradėję „modernėti“ konservatoriai, ŠMM vairą atidavę liberalui ministrui Gintarui Steponavičiui ir viceministrei dr. Nerijai Putinaitei. Abu tuoj pat griebėsi „reformuoti“ aukštąjį mokslą pagal savąją ideologiją, siekdami paversti universitetus verslo bendrovėmis. Jos esmė: universitetai – ne mokslo ir kultūros židiniai, kuriuose kuriamos, kaupiamos, perduodamos ir skleidžiamos naujos žinios ir idėjos, bet akcinės bendrovės, kurios teikia „paslaugas“ studentams ir verslui neoliberaliomis studijų ir mokslo rinkos sąlygomis.

2009 m. priimtame naujajame Mokslo ir studijų įstatyme įgyvendintos dvi pamatinės nuostatos. Pirmoji – jau minėta „visa valdžia – taryboms“, kuri suvaržė universitetų autonomiją ir atvėrė vartus neproporcingai verslo grupių įtakai. Antroji – universitetų finansavimas per krepšelius, kurie „keliauja“ paskui studentą. Tuo buvo pakirstos ne tik universitetinės bendruomenės vienybės šaknys, bet ir įteisinta „skaldyk ir valdyk“ moralė.

Pirmoji „krepšelių reformos“ grėsmė pajuto Lietuvos veterinarijos akademija, kuri jau po pirmųjų dvejų metų „prisiglaudė“ prie stipresniojo – Kauno medicinos universiteto. Taip gimė Lietuvos sveikatos mokslų universitetas.

Kai matau gėstantį Klaipėdos universitetą, prisimenu, kad 1990–1991 m. palaikiau šio Lietuvai geopolitiškai svarbaus universiteto įkūrimo idėją: buvau laikinosios Klaipėdos universiteto įkūrimo tarybos narys, vėliau – ir Senato narys. Vien per pastaruosius penkerius metus priėmimas į universiteto bakalauro studijas smuko tris kartus – jame nori studijuoti vos 2 proc. pirmakursių, jūrinės studijų programos nesurenka studentų. Po šių metų priėmimo turėtų baigtis jau keletas metų besitęsianti ir Šiaulių universiteto „agonija“. Kažin, ar išgyvens Lietuvos sporto ir Mykolo Riomerio universitetai, kurių „gyvybę“ palaiko tik mokantys už studijas studentai? Iki „krepšelių reformos“ šiuose universitetuose ir akademijoje studijavo apie trečdalis Lietuvos studentų.

„Krepšelių reformos“ dešimtmetį vainikavo Aleksandro Stulginskio ir Lietuvos edukologijos universitetų įsiliesimas į Vytauto Didžiojo universitetą. Nors tai – Valstiečių ir žaliųjų sąjungos pradėtos reformos, tačiau to ištakos glūdi „krepšelių reformoje“. Kaip ir Kauno technologijos universiteto, kuris anksčiau prilygo Vilniaus universitetui, daugiau kaip dvigubas „susitraukimas“. Ar buvo galima laukti kitų rezultatų, kai tuometės švietimo ir mokslo ministrės „profesionalės“ Jurgitos Petrauskienės retorika – „iššūkių“, „pokyčiai“, „proveržiai“ – labiau priminė sovietmečio vadų kalbas.

„Krepšelių reforma“ „sutraukė“ studentų potencialą ir valstybės skiriamas lėšas į sostinę. Jei iki jos pusė valstybės finansuojamų vietų buvo skiriama Vilniaus, o kita pusė – Kauno, Klaipėdos ir Šiaulių universitetams,

AUKŠTASIS MOKSLAS – NUO DEMOKRATIJOS IKI BIUROKRATIJOS

■ Atkelta iš 5 p.

tai po šių metų priėmimo jau du trečdaliai abiturientų apsistos sostinėje. Tai reiškia, kad ir toliau nyks regionai, augs socialinė atskirtis, nors pagal šį rodiklį ir taip jau esame ES valstybių „dugne“.

Suprantamas didesnės dalies gyventojų noras gyventi Vilniuje – ten aukštesnis gyvenimo lygis, vidutiniai atlyginimai pusantro karto didesni nei daugumoje kitų savivaldybių, geresnės karjeros, ypač viešajame sektoriuje, perspektyvos. Trauka jau yra, o jei ji dar ir paskatinama, regionai traukiasi. Jei toks ir buvo „krepšelių reformos“ tikslas – gerovė vienam miestui, kuriame sukuriama 40 proc. bendrojo vidaus produkto, ar vienam universitetui, kuris surenka 40 proc. krepšelių – jis pavyko su kaupu. Kaip sakoma, „kas galėtų tai paneigti“, jei nei buvusi, nei esama Vyriausybė „nepastebėjo“ šių tendencijų.

Šių metų priėmimas dar kartą patvirtino, kad liko tik penki visaverčiai – du Vilniuje ir trys Kaune – universitetai, kurie ne tik „surenka“ beveik 90 proc. valstybės finansuojamų pirmakursių, bet ir tarptautiniuose reitinguose patenka į pirmąjį tūkstantuką, arba tarp 3 proc. geriausių pasaulio universitetų.

Vėl kryžkelėje: ar tapsime gerovės valstybe?

Ateities istorikai vertins šį dešimtmetį ne tik kaip Lietuvos „išsivaikščiojimo“, bet ir universitetų „tuštėjimo“ metą – 2018–2019 mokslo metais universitetuose ir akademijose beliko 77 tūkst. studentų, o ateinančiais

VDU studentai. Archyvo nuotr.

metais jų bus dar mažiau. Tai šiek tiek daugiau nei pusė to, ką turėjome iki „krepšelių reformos“. Kitaip tariant „sugrįžome“ į 1998-uosius. Kuri kita ES valstybė gali pasigirti tokiu „pasiekimu“? Ar Lietuva, į kurios universitetus pasirengę įstoti vos trečdalis metų laidos abiturientų, bus pajėgi tapti gerovės valstybe?

Juolab kad Damoklo kardas kaip „kabėjo“, taip ir „tebekabo“ virš mokytojų rengimo sistemos. Nors iš aukštų tribūnų girdime, kad per penkerius metus bus atstatytas mokytojo profesijos prestižas ir į mokyklų plūstels naujos kartos mokytojai, kelerių metų priėmimo rezultatai byloja ką kita. Tik Vytauto Didžiojo universitetui, vieninteliam iš trijų mokytojų rengimo centrų, šiomet

pavyko surinkti gausesnį būrelį norinčiųjų tapti dalykų mokytojais: biologais, fizikais, geografais, istorikais, lituanistais ar matematikais. Atrodo, kad tik darželiai ir pradinės mokyklos sulauks pedagogų.

Be to, tik esminis lūžis „tikslukų“ link, dabar moderniai vadinamų STEAM (gamtos mokslai, technologijos, inžinerija, menai ir matematika), bendrojo lavinimo mokyklose paliks viltį, kad valstybės su aukštos pridėtinės vertės verslu ir paslaugomis, inovacijomis, ketvirtąja pramonės revoliucija ar fintechais vizija dar gali tapti tikrove. Jau dabar trūksta abiturientų, kurie tenkintų bent minimalius konkursinio balo reikalavimus valstybės finansuojamoms inžinerijos ir technologijų, tarp jų ir informacinių, studi-

joms. Ir kaip jų netrūks, jei beveik 3000 šių metų abiturientų „neįkando“ net ir penktos klasės lygio valstybinio matematikos egzamino užduočių.

Galbūt šioje „kryžkelėje“ teisinga kryptimi pasuks „labiau patyręs“ dr. A. Monkevičius, į švietimo, mokslo ir sporto ministro kėdę sugrįžęs iš Mykolo Riomerio universiteto rektoriaus pozicijos? Juolab kad viceministru, atsakingu už aukštąjį mokslą, pakviestas žinomas mokslininkas prof. Voldeparas Razumas, dešimtmetį vadovavęs Lietuvos mokslų akademijai, o Švietimo ir mokslo komiteto pirmininku tebėra akademikas Eugenijus Jovaiša. Tiesa, laiko iki kitų Seimo rinkimų liko nedaug...

Ar istorija kartojasi? Istorija nesikartoja, bet jos žinojimas padeda atskleisti pasikartojančias tendencijas, kartais net dėsningumus. Maždaug per dešimtmetį valstybėje įsigali „biurokratijos kultūra“ – susiformuoja valdininkų elitas, persipina politikų, partijų, verslo ar net mokslo grupių interesai, išsikeroja nepotizmo „voratinklis“, didėja valdžios alkis. Universitetai, kurie turi ne tik intelektualinį potencialą, bet ir patrauklią infrastruktūrą ir „geistiną geografinę lokaciją“, pirmieji tampa „reformų audrų“ aukomis. Matyt, tik stipri pilietinė visuomenė, kurios branduolį sudarys aktyvios mokslininkų, mokytojų, gydytojų, kultūros darbuotojų bendruomenės, gali tapti atsvara „biurokratijos kultūrai“, kuri beveik po kiekvienų Seimo rinkimų pražysta vis naujomis spalvomis. *Autorius yra Vytauto Didžiojo universiteto Rektorius emeritas ir Garbės profesorius, Lietuvos mokslo akademijos tikrasis narys, habilituotas daktaras*

Mokslininkai tobulina dirbtinio intelekto technologijų sprendimus lietuvių kalbai

2018-aisiais Lietuva tapo viena pirmųjų ES narių, kurios ėmėsi skatinti dirbtinio intelekto technologijas ir parengė nacionalinę dirbtinio intelekto strategiją. Tačiau be lietuvių kalbos supratimo šių inovacijų negalėsime panaudoti svarbiausiose srityse. Todėl valstybės užsakyta Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) mokslininkai ėmėsi kurti ir modernizuoti kalbos technologijomis paremtus sprendimus. Naujovės – ne tik pažangios, atveriančios naujas galimybes verslui, valstybei, mokslui ir visuomenei, bet ir atviros tolesniam tobulinimui.

Automatinis sakininės kalbos pavertimas į tekstą, santraukų formavimas, įžaidžios kalbos atpažinimas naujienų portalų komentaruose ir socialiniuose tinkluose – tai tik keletas iš dirbtinio intelekto sprendimų, kuriuos įgyvendina VDU tyrėjai, bendradarbiaujantys tarpdisciplininiam lietuvių kalbos technologijų projekte „Semantika2“.

Kaip ir analogiški sprendimai, sukurti Stanfordo ar kituose prestižiniuose pasaulio universitetuose, projekte kuriamos ir tobulinamos paslaugos bus atviros prieigos. Visi norintys galės nemokamai prieiti prie mokslininkų sukurtų technologijų kodo, jį tobulinti ir keisti. Pasak projekto vadovo, VDU Informatikos fakulteto Intelektinių sistemų laboratorijos vadovo doc. dr. Dariaus Amilevičiaus, inovacijomis

VDU Informatikos fakulteto Intelektinių sistemų laboratorijos vadovas doc. dr. Darius Amilevičius

tenkinami svarbūs valstybės poreikiai.

„Pirma, projekte IT sprendimus realizuoja ekspertai, turintys aukštą tarpdisciplinines kompetencijas. Čia bendradarbiauja informacinių technologijų, lingvistikos, teisės, medicinos, kompiuterinės lingvistikos

ir kitų sričių specialistai. Antra, kadangi tai yra atviros kodo IT sprendimai, viešasis sektorius juos galės panaudoti kituose valstybiniuose projektuose, vengiant Lietuvos ir ES biudžeto švaistymo, o privačiame sektoriuje kūrėjai galės sparčiau ir pigiau vystyti produktus ir paslaugas, susijusias su komerciškai nepatrauklia lietuvių kalba“, – paaiškina kompiuterinės lingvistikos ekspertas.

Atviri kodai mokslui, verslui ir viešajam sektoriui

Tarp naujų elektroninių viešųjų paslaugų, kurias vysto „Semantika2“ tyrėjai – lietuvių kalbos fonogramų (garso įrašų) automatinis pavertimas į tekstą. Savaime suprantama, ši inovacija yra itin patogi norintiems sutaupyti laiko, pasitelkti technologijas, užuot rašant tekstus patiems. Inovacija ypač pasitarnaus teisininkams, valstybės tarnautojams, medicinos, kadangi pagal valstybės poreikius šis įrankis rengiamas dirbti ne tik su bendrine, bet ir su teisine, medicinine lietuvių kalba.

Analogiškai praktiškos ir automatinės dokumentų santraukos – ypač tiems, kuriems tenka peržiūrėti daug tekstų per trumpą laikotarpį. D. Amilevičiaus teigimu, duomenimis ir žiniomis grįstoje visuomenėje, kai informacijos kiekis gausėja eksponentiškai, svarbu turėti įrankius, kurie leistų efektyviausiai ją analizuoti, ypač ruo-

šiantis svarbiems susitikimams ar priimant sprendimus.

Tyrėjai taip pat sukūrė įrankį, kuris gali automatiškai atpažinti ir pažymėti galimai įžaidžią arba neapykantos kalbą, pavyzdžiui, lietuviškuose naujienų portaluose arba socialiniuose tinkluose. VDU teisininkų atliktas tyrimas parodė, kad visame pasaulyje tokios kalbos identifikavimas yra sudėtinga problema, galinti sukelti cenzūros pavojų ar žodžio laisvės pažeidimus. Dėl šios priežasties, galutinį sprendimą dėl automatiškai atrinktų komentarų tinkamumo turės priimti žmogus.

„Šio IT sprendimo panaudojimai yra daugialypiai. Galima automatiškai ne tik identifikuoti vartotojų nuomones ar komentarus, kuriuose yra neapykantos apraiškos, bet ir analizuoti duomenų sankaupas, jas rengiant mašininiam mokymui, kuriant DI technologijų sistemas. Iš šių sankaupų laiku nepašalinus neapykantos apraiškų, kyla grėsmė, kad mašina perims diskriminacinę elgseną. Todėl duomenis būtina valyti, o tam būtini automatizuoti įrankiai, tokie kaip „Semantika2“, kuriame sprendimas“, – įspėja doc. dr. D. Amilevičius.

Itin naudingais ištekliais taps vadinamieji „auksiniai standartai“ – tyrėjų sukurti principai, kaip kokybiškai taikyti mašininio

AR SAVIVALDYBĖS GALI BENDRADARBIAUTI?

Interviu su dr. Aiste Lazauskiene

Pastaruoju metu Lietuvoje itin atgijo diskusijos dėl miesto ir žiedinių savivaldybių bendradarbiavimo. Teigiama, kad turėtų būti skatinamos įvairios teritorinės administracinės pertvarkos, nes miesto ir priemiesčių gyventojai aktyviai naudojami viešųjų paslaugų infrastruktūra, o gyventojų pajamų mokesčiai patenka į kitos savivaldybės biudžetą. Šie ir kiti klausimai buvo tyrinėjami Vytauto Didžiojo universiteto mokslininkų beveik dvejus metus vykdytame tyrime, kuriuo siekta išanalizuoti įvairias tarpasavivaldybines bendradarbiavimo formas, turimų savivaldybių išteklių panaudojimą, teikiant viešąsias paslaugas gyventojams. Lietuvos mokslo tarybos lėšomis finansuojamą projektą „Savivaldybių bendradarbiavimas, teikiant viešąsias paslaugas: tinklinės valdysenos galimybės ir viešojo intereso dilema Lietuvoje“ vykdė doc. dr. Jurga Bučaitė-Vilkė (vadovė), doc. dr. Aistė Lazauskiene, dr. Arvydas Mikalauskas, dokt. Vaida Leščiauskaitė ir doc. dr. Remigijus Civinskas. Kalbinome VDU Viešojo administravimo katedros tyrėją dr. Aistę Lazauskiene.

– Kodėl savivaldybės siekia bendradarbiauti?

– Bendradarbiaudamos savivaldybės siekia spręsti problemas, pasinaudojant masto ekonomija ir gerinant paslaugų kokybę. Bendradarbiavimą skatina bendras tikslas (kaip spręsti problemą ir tikėjimas teigiamais rezultatais), institucinis kontekstas (apimantis ir įstatymus) bei ypatingos išorinės aplinkybės ar veiksniai. Savivaldybių bendradarbiavimui yra svarbus teritorinis kontekstas, geografinis faktorius, žiedinių savivaldybių aspektai (sprendžiama naudoti persiliejęs arba paslaugų „zuikiavimo“ problema).

Kai kurių užsienio autorių nuomone, organizacijos „profilis“ (savivaldybių politikai ir administratoriai bei kiti veikėjai), sėkminga ankstesnio bendradarbiavimo istorija taip pat gali būti laikomi gana reikšmingomis paskatomis, inicijuojant tolimesnius bendrus projektus. Kaip parodė tyrimas, vietos bendruomenės gali skatinti savivaldybes ieškoti sprendimų, panaudojant kooperavimosi ir bendradarbiavimo strategijas. Vis dėlto Lietuvoje yra dažnesnės paskatos „iš viršaus“, inicijuotos per apskrityse veikiančias regionines plėtros tarybas. Savivaldybių bendradarbiavimas, kaip politinis ir administracinis ar socioekonominis reiškinys, yra daugialypis ir kompleksiškas.

– Kaip savivaldybių bendradarbiavimas vyksta kitose Europos šalyse? Kaip šie procesai matomi Lietuvoje?

– Užsienio valstybėse, ypač tose, kur savivaldybės nėra didelės, bendradarbiavimas vyksta plačiu mastu, egzistuoja įvairios jo formos. Pavyzdžiui, Islandijoje yra trys institucinės savivaldybių bendradarbiavimo formos: savivaldybių asociacijos, tarpasavivaldybiniai kontraktai, bendros savivaldybių įmonės. Svarbiausia forma laikytinos savivaldybių asociacijos. Čia savivaldybės dažnai yra susijungusios regiono mastu, turi atstovų tarybą, paprastai atstovaujančią visoms dalyvaujančioms savivaldybėms. Pagrindinės šių darinių veiklos sritys: socialinės paslaugos, pradinė klasių specialistų konsultacijos, pradinė mokykla, ugniagesių komandos, viešasis transportas, muziejai, regioniniai turizmo centrai.

Kita paplitusi bendradarbiavimo forma – tarpasavivaldybiniai susitarimai ar kontraktai.

Savivaldybės sudaro bendras sutartis dėl paslaugų teikimo. Įprastai paslaugų teikėja yra viena didelė savivaldybė, teikianti paslaugas vienai ar kelioms mažesnėms kaimyninėms savivaldybėms. Pavyzdžiui, mums artimoje Čekijoje labiausiai bendradarbiavama, teikiant transporto, atliekų tvarkymo ir pradinę mokyklų paslaugas. Šias ir kitas paslaugas bendrai vykdo kelios savivaldybės, susibūrusios į „mikroregionus“. Arba, tarkime, priešingai pavyzdžiui. Nors Ispanija ir Portugalija yra ganėtinai panašios savo praeitimi ir administracine kultūra šalys, tačiau savivaldybių bendradarbiavimas čia gerokai skiriasi. Abiejų šalių savivaldybių bendradarbiavimo vaidmuo rodo priešingą alternatyvas: Portugalijoje bendradarbiavimas yra vertinamas kaip strateginis pasirinkimas, o Ispanijos valdžia mano, kad toks sprendimas yra pasenęs.

Ispanijos valdžios institucijos bando kontroliuoti savivaldybių asociacijas ir net mažinti jų skaičių. Nenuostabu – ten veikia 8 tūkst. savivaldybių ir maždaug tūkstantis savivaldybių asociacijų, skirtų bendroms paslaugoms teikti, kur kiekviena savivaldybė gali priklausyti kelioms asociacijoms. Portugalijoje viena esminių paskatų, lėmusių savivaldybių bendradarbiavimą, buvo Europos Sąjungos finansavimo mechanizmai. Jis buvo savanoriškas, tačiau nesijungimo atveju būtų apribotos galimybės gauti ES finansavimą. Taigi ES vaidmuo čia buvo itin svarbus. Beje, kaip ir Lietuvoje. Mūsų savivaldybės buvo priverstos jungtis bendrai veiklai, pavyzdžiui, kuriant atliekų tvarkymo centrus apskrityse.

– Ar toks priverstinis bendradarbiavimas, nulemtas ES ir Lietuvos centrinės valdžios, pasiteisina?

– Kaip minėjau, atliekų tvarkymo sistemos reforma – regioninių atliekų tvarkymo centrų įkūrimas – buvo esminis žingsnis savivaldybėms bendradarbiauti. Siekiant įvykdyti ES reikalavimus ir sukurti modernią atliekų tvarkymo sistemą Lietuvoje, atliekų tvarkymas buvo pradėtas vykdyti remiantis regioniniu principu. 2000–2006 m. įsteigta 10 regioninių atliekų tvarkymo centrų. Mūsų tyrimas parodė, kad savivaldybių „priverstinis“ bendradarbiavimas šioje srityje iš esmės pasiteisino, tačiau yra ir problemų.

Įstatymai numatė tik pareigą kooperuotis ir apibrėžė bendrus komunalinių atliekų tvarkymo principus. Tačiau konkrečius mechanizmus (modelius) pasirinko pačios savivaldybės, t. y. jos nusistatė atliekų tvarkymo modelį. Taigi tvarkymo centrams suteiktos skirtingos organizavimo funkcijos. Apskritai šioje srityje bendradarbiavimo teikiama nauda ypač išryškėja, įvertinus ribotas pavienės savivaldybės veiklos galimybes, todėl bendradarbiavimo veiksmingumą ypač pabrėžė mažesnius išteklius turinčios savivaldybės.

– Gal savivaldybių bendradarbiavimui įtakos turėjo praeitis? Juk sovietmečiu daugelis paslaugų buvo vykdomos centralizuotai. Kada prasidėjo decentralizacija?

– Kaip nustatė mano kolegos, dalies savivaldybių bendradarbiavimas laikytinas vandenvarės ir šilumos ūkio pertvarkų, vykusių 1995–2003 m., pasekme. Šilumos, karšto vandens tiekimas ilgą laiką buvo centro valdžios atsakomybė. Vėliau sistema buvo decentralizuota: gamybos ir tiekimo procesai perleisti septynioms teritorinėms įmonėms ir kartu sudaryta galimybė savi-

valdybėms reorganizacijos metu pačioms perimti šilumos tiekimą iš jų.

1991–2003 m. laikotarpiu savivaldybėms teko pasirinkti: išlaikyti bendradarbiavimą, teikiant paslaugas, arba veikti savarankiškai. Dažniausiai buvo sprendžiama renkant savarankišką veikimą, tačiau mažesnė dalis savivaldybių rinkosi tolimesnio bendradarbiavimo modelį per bendras įmones. Šilumos gamybos sektoriuje bendradarbiavo 15 savivaldybių, o geriamojo vandens tiekime ir nuotekų šalinime – 13 savivaldybių. Prieš maždaug dvidešimt metų sukurtas bendradarbiavimo mechanizmas gana sėkmingai veikia iki šių dienų.

– Koks savivaldybių bendradarbiavimo mastas Lietuvoje yra dabar? Kiek įkurta bendrų įmonių?

– Lietuvos savivaldybės yra sukūrusios 16 bendrų įmonių. Kai kurias paslaugas savivaldybės teikia ir per 30 bendrai kontroliuojamų arba dalininkėms teisėmis valdomų viešųjų įstaigų. Kita vertus, nustatyta, kad nemažai paslaugų savivaldybės teikia sutartiniais pagrindais arba tokį bendradarbiavimą numato įstatymas. Be to, dalis savivaldybių bendradarbiavimo yra sunkiai „suskaiciuojama“, nes yra nemažai neįstatymu pagrįstas bendradarbiavimo, kai bendrai veiktamos savivaldybės kartais sprendimus derina remdamosi neoficialiais susitarimais.

Savivaldybės dažnai bendradarbiauja ir kultūros, turizmo, švietimo projektuose. Sąlyginai bendradarbiavimo faktai galima laikyti vienoje savivaldybėje gyvenančių moksleivių mokymąsi kitos savivaldybės mokykloje, kai sukurta vidaus viešųjų paslaugų rinka ir finansavimo būdas vartotojo krepšelio principu motyvuoja bendradarbiauti.

– Girdime apie žiedinių savivaldybių problemas. Ar rajono teritorijų prijungimas prie miesto savivaldybės yra išeitis? Gal yra kitų būdų spręsti paslaugų teikimo problemas? Gal išgelbėtų bendradarbiavimas?

– Būtent bendradarbiavimas leistų savivaldybėms tai spręsti. Daugelis užsienio valstybių yra pasirinkusios ne savivaldybių jungimo (amalgamacijos), bet bendrų paslaugų teikimo modelius, t. y. bendradarbiavimą. Tai gali būti alternatyva jungimui. Dabartinė Lietuvos situacija rodo, kad, kai kitose savivaldybėse gyventojų mažėja, žiedinėse savivaldybėse jų skaičius auga. Didėjant urbanizacijai, reikia papildomų paslaugų, susijusių su miestų viešosiomis sistemomis. Kadangi viešosios sistemos yra integruotos į miesto infrastruktūros tinklus ar paslaugų sistemas, neišvengiamas bent minimalaus lygio bendradarbiavimas tarp savivaldybių.

Be to, priemiesčių gyventojai dažnai naudojami miesto savivaldybės teikiamomis paslaugomis (pvz., transporto, gatvių infrastruktūros). Tai sukelia socialinių ir politinių įtampų, susijusių su išlaidų padengimu arba nauda vienos ar kitos savivaldybės gyventojams. Vis dėlto mūsų tyrimui pasirinktas Klaipėdos regiono viešojo transporto sistemos atvejis rodo gerą pavyzdį, kaip savivaldybėms pavyksta susitarti dėl bendros paslaugos teikimo. Ši savanoriška savivaldybių iniciatyva vertinama kaip efektyvi išteklių sutelkimo galimybė. Klaipėdos viešojo transporto sistema užtikrina aukštą paslaugų kokybę gyventojams, o maršrutus, jungiančius kelias savivaldybes, planuojama

ir toliau plėsti. Kitas tyrime nagrinėtas atvejis – Kauno miesto ir rajono savivaldybių bendradarbiavimas kultūrinio turizmo srityje įkuriant bendrą įstaigą, pavyzdžiui, VšĮ „Kauno tvirtovės parkas“, taip pat laikomas sėkmingu.

– O gal vis dėlto būtina savivaldos tinklo pertvarka?

– Skatindami įvairius savivaldybių bendradarbiavimo modelius ar savivaldybių teritorinių ribų pertvarkas, reformų organizatoriai ir iniciatoriai turėtų realiai įvertinti tokių reformų poveikį tiek išlaikant subalansuotą savivaldą, tiek ir įtaką gyventojų gyvenimo kokybei ar paslaugų pasiekiamumui. Kitų šalių patirtis ir tyrimai rodo, kad teritorinės savivaldybių ribų keitimo reformos įgyvendinamos tik tada, kai numatomi savivaldybių bendradarbiavimo mechanizmai ir susijungimai nepakenkia savivaldybės finansinei padėčiai.

– Koks yra gyventojų, vietos bendruomenių vaidmuo? Ar savivaldybių bendradarbiavimas turi galimybių įtraukti gyventojų nuomonę? Ar galime rasti demokratinės valdysenos bruožų, tokių kaip aktyvus įsitraukimas, atskaitomybė ar skaidrumas?

– Tyrimu metu surinkti duomenys rodo, kad aukštas tarpusavio pasitikėjimas, efektyvi komunikacija ir abipusis interesų suvokimas leidžia pasiekti masto ekonomiją, pagerinti teikiamų paslaugų kokybę. Tai siejama su viešojo intereso įgyvendinimu. Tačiau vietos bendruomenių įtraukimas į savivaldybių bendradarbiavimą yra menkai apibrėžtas. Kiekybinių duomenų analizė rodo, kad prielaida dėl aktyvaus vietos bendruomenės interesų dalyvavimo nepasitvirtina. Savivaldos institucijos yra menkai susirūpinusios tiesioginio demokratinio dalyvavimo trūkumu savivaldybių bendradarbiavime.

– Kaip galima įvertinti bendradarbiavimo naudą?

– Savivaldybių bendradarbiavimo naudos spektras gali būti labai įvairus: nuo nuostolių vengimo arba apskritai galimybės išgyventi iki optimalių sprendimų, leidžiančių mažinti sąnaudas ir įgalinančių veiksmingai spręsti opias ekonomines, socialines, administravimo problemas. Bendradarbiavimo nauda yra tiesiogiai susijusi su savivaldybių tikslais, išteklių, sąnaudomis, skiriamais bendradarbiavimui užtikrinti, taip pat įvairių objektyvių, savivaldybes apibūdinančių ir jų veikimo galimybes lemiančių išorinių sąlygų bei subjektyvių rezultatų vertinimui. Ir savivaldybės, ir jos partnerių. Lietuvos atvejo analizė atskleidžia, kad savivaldybių bendradarbiavimas yra laikomas neišnaudotu potencialu, tobulinant viešųjų paslaugų teikimą.

Tiesa, priklausomai nuo konkrečios viešosios paslaugos, jis vertintinas nevienodai: pozityvių rezultatų iš tarpusavio bendradarbiavimo mažiausiai įžvelgiama „kietosiose“ paslaugų srityse (šilumos, vandens ūkis), reikalaujančiose sujungti savivaldybių infrastruktūras arba jų valdymą. O bendradarbiavimu labiau pasitikima ir jis labiau vertinamas „minkštosiose“ srityse, tokiose kaip turizmas, švietimas, socialinė sritis. Bene labiausiai pastebima nauda, kuri ne kyla iš tiesioginių tikslų, o atsiranda kaip juos lydintis efektas, yra savivaldybių darbuotojų mokymasis iš kolegų, dalinimasis patirtimi.

Mokslininkai tobulina dirbtinio intelekto technologijų sprendimus lietuvių kalbai

■ Atkelta iš 6 p.

(automatinio) mokymo technologijas lietuviško teksto morfologijos ir sintaksės analizėje. Projekto metu buvo papildyti morfologijos ir sintaksės tekstynai. Būtent jų dėka sukurti ir patobulinti DI sprendimai leido pasiekti itin aukštos kokybės rezultatus. Šie tekstynai po projekto pristatymo visuomenei bus viešai prieinami atviros prieigos saugyklose „Clarinet-LT“ ir „GitHub“.

„Sudėtingiausias barjeras, kurį turi įveikti lietuvių kalbą suprantančio DI technologijų kūrėjai, – sintaksė. Kaip teigia kalbos filosofai, kalbą supranta tik tas, kuris supranta sakinį. Šio barjero įveikimas leidžia atlikti kokybinį šuolį tikros semantinės analizės link. Anglų kalboje šia linkme jau smarkiai pasistūmėta. Nereikia pamiršti, kad lietuvių kalba ne tik komerciškai nepatraukli. Jos sintaksė yra tokia sudėtinga, kad tampa tikru galvos skausmu pakankamo lingvistinio išsi-

lavinimo neturinčiam programinės įrangos kūrėjui“, – pažymi doc. dr. D. Amilevičius.

Tarp kitų projekto metu modernizuojamų IT sprendimų – ir automatinis lietuvių kalbos rašybos klaidų taisymas. Tenkinant valstybės iškeltą tikslą, šiuo sprendimu skatinamas atvirojo kodo biuro programinės įrangos naudojimas. Klaidos tikrinamos „LibreOffice“ ir „OpenOffice“ programose. Rašybos klaidų tikrintuvus vartotojai gali nemokamai parsisiųsti „Windows“, „Linux“ arba „Apple“ operacinėms sistemoms. Pastarosiose dviejose sistemose klaidos bus tikrinamos ne tik minėtose, bet ir kitose teksto apdorojimo programose. „Windows“ yra išimtis, nes „Microsoft“ produktai naudoja nuosavą, uždarą kalbos palaikymo variklį.

Vienas iš pažangiausių debesijos architektūros sprendimų

viešajame sektoriuje

Pasak D. Amilevičiaus, Lietuvos Vyriausybė šiandien skatina kalbos technologijomis grįstą paslaugų vystymą ir diegimą valstybiniame sektoriuje. Tačiau iššūkių dar netrūksta, ypač kalbant apie dirbtinio intelekto gebėjimą susitvarkyti su žmogaus kalba. Ši sritis dirbtiniam intelektui dar keblesnė, nei gebėjimas pažinti objektus nuotraukose.

„Lietuvoje kuriamos ir vystomos DI technologijos daro daug puikių dalykų, tačiau visi pamiršta, kad be lietuvių kalbos supratimo jų negalėsime panaudoti tose srityse, kur iš jų laukiama didžiausia nauda – efektyvi didelių duomenų (kurių didžioji dalis – tekstai) analizė ir automatinis prognozių arba rekomendacijų formavimas“, – apibendrina projekto „Semantika2“ vadovas.

Projektas „Semantika2“ yra priemonės „Lietuvių kalba informacinėse technologijose“ dalis. Šią priemonę parengė Skaitmeninės

darbotvarkės taryba prie Susisiekimo ministerijos elektroniniams su kalbos technologijomis susijusiems valstybės poreikiams tenkinti. Projektą vykdo jungtinės tarpdisciplininės mokslininkų pajėgos – Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų, Informatikos ir Teisės fakultetų mokslininkai. Vienas iš sprendimų įgyvendinamas kartu su tyrėjais iš Kauno technologijos universiteto.

Tarp pagrindinių užduočių, kurias valstybė patikėjo VDU, yra ne tik minėtų pažangių atvirojo kodo IT sprendimų kūrimas, bet ir valstybinės kalbos technologijų informacinės sistemos (LKSSAIS) modernizavimas bei naujų elektroninių viešųjų kalbos technologijų debesijos paslaugų kūrimas. Prognozuojama, kad 2020 m. rudenį veikti pradėsianti modernizuota LKSSAIS bus vienas iš pažangiausių debesijos architektūros sprendimų viešajame sektoriuje. ■

TAUTOS ISTORIJOS PUSLAPIAI

Baltijos kelias buvo tautos valios išreiškimas

Zigmas Vaišvila

Tęsinys. Pradžia – Nr. 17

1989 m. gegužės 13–14 d. Taline įvyko ELF Igaliotinių Tarybos, LTF Dūmos ir LPS Seimo Baltijos Asamblėja, priėmusi 1989 m. gegužės 14 d. „Baltijos tautų teisių deklaraciją“, kurioje visi trys judėjimai, be kita ko, paskelbė ir šias mūsų trijų tautų teises:

- teisę gyventi istoriškai susiklosčiusioje teritorijoje;
- teisę apsispręsti ir laisvai nustatyti savo politinį statusą.

Ši Baltijos asamblėja, remiantis Lietuvos 1988 m. rugsėjo mėn. patirtimi (Lietuvos žaliųjų judėjimo Baltijos jūros apkabinimas ir Lietuvos žaliųjų judėjimo bei LPS bendra akcija „Gyvybės žiedas“ apjuosiant Ignalinos AE), svarstė ir „Gyvosios sienos“ idėją, pasitinkant Ribentropo ir Molotovo slapųjų paktų 50-metį – Lietuvos, Latvijos ir Estijos pasienyje su Baltarusija ir Rusija pastatyti „gyvą sieną“, atskiriančią mus nuo Tarybų Sąjungos.

1989 m. gegužės 18 d Lietuvos TSR Aukščiausioji Taryba priėmė Lietuvos TSR Konstitucijos pataisą, kurių (vadinamųjų estiškių pataisų) LPS ir LKP sutartą priėmimą 1988 m. lapkričio mėnesį buvo sustabdęs A. Brazauskas. Šios Konstitucijos naujos redakcijos 70 straipsnis skelbė: „Lietuvos TSR galioja tik jos Aukščiausiosios Tarybos arba referendumu priimti įstatymai.“ TSRS įstatymų „galiojimas gali būti apribotas arba sustabdytas Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos nutarimu“.

1989 m. gegužės 25 d. prasidėjęs I TSRS liaudies deputatų suvažiavimas, kurį tiesiogiai transliavo centrinė TSRS televizija, parodė, kad trijų Baltijos respublikų deputatus Kremlui suvaldyti buvo sudėtinga. Lietuvos TSR atstovybėje prie TSRS vyriausybės surengė pirmąją mūsų spaudos konfe-

renciją. Šiandien tai atrodo labai paprasta. Jai vadovavo Virgilijus Čepaitis. Sugužėjo gausybė užsienio žurnalistų, išdėstėme savo tikslus ir veiklos programą.

Trijų Baltijos respublikų delegacijoms veikiant suderintai, pavyko neįtikėtinas dalykas – I TSRS liaudies deputatų suvažiavimas sudarė valstybinę komisiją Tarybų Sąjungos ir Vokietijos 1939 m. nepuolimo sutarčiai politškai įvertinti. Jos veikloje dalyvavo ir mūsų atstovai: Vytautas Landsbergis, Justinas Marcinkevičius, Kazimieras Motieka ir Zita Šličytė, o komisijos pirmininku buvo išrinktas TSKP CK Politinio biuro narys Aleksandras Jakovlevas, jo pavaduotoju – archyvų žinovas prof. Jurijus Afanasjevas, be kurio paramos būtų buvę sunku išsiversti.

1989 m. gruodžio mėnesį II TSRS liaudies deputatų suvažiavimas priėmė istorinį nutarimą, kad slaptieji Ribentropo ir Molotovo susitarimai dėl Europos pasidalinimo negalioja nuo jų pasirašymo momento! Ši komisija ir trijų Baltijos šalių TSRS liaudies deputatai atliko istorinį darbą, bet tai įvyko jau po Baltijos kelio.

Po I TSRS liaudies deputatų suvažiavimo dalis deputatų su TSRS diplomatiniais pasais ir neliečiamybės statusu pasklidome ir po Vakarų šalis. Tai labai padėjo viešinti Baltijos šalių tikslus. Pavyzdžiui, Z. Vaišvilai ir V. Antanaičiui Švedijos žaliųjų partijos kvietimu lankantis Stokholme, man buvo pasiūlyta drauge su Švedijos žaliųjų partijos atstovais vykti į Žaliųjų partijų kongresą Paryžiuje. Ten jau pirmą vakarą patekau į tiesioginį žinių eterį „France 5“ televizijos kanale.

1989 m. gegužės pabaigoje Lietuvos Laisvės Lyga (LLL), Demokratų partija, Helsinkio grupė, Lietuvos tautinio jaunimo sąjunga „Jaunoji Lietuva“, Krikščionių demokratų partija ir Politinių kalinių gelbėjimo komitetas įkūrė Nepriklausomybės sąjungą, kuri jau birželio 11 d. Vilniaus Kalnų parke surengė mitingą Lietuvos okupacijos 39-osioms metinėms paminėti. Jame dalyvavo apie 15

tūkst. žmonių, nors beveik tuo pačiu metu Sąjūdis Vingio parke Vilniuje buvo sukviestas didžiulį mitingą – susitikimą su grįžusiais iš Maskvos TSRS liaudies deputatais, kuriame dalyvavo apie 70 tūkst. dalyvių.

1989 m. birželio 14 d. Lietuva pirmą kartą laisvai minėjo 1941 m. trėmimus į Sibirą. Vilniaus katedroje buvo pašventinta Tremtinių koplyčia. Prieš keletą mėnesių iš tremties Žagarėje grįžęs arkivyskupas Julijonas Steponavičius dešimtims tūkstančių žmonių aikštėje prie Vilniaus katedros laikė šventąsias Mišias už stalinizmo aukas. 1989 m. liepos 28 d. kariniame Kėdainių aerodrome nusileido transportinis lėktuvas, atskraidinęs 128 karstus su tremtinių ir politinių kalinių palaikais iš Igaros. Daug žmonių patys tą vasarą jau vyko į Sibirą ieškoti artimųjų kapų ir parsivežti jų palaikus. Tą vasarą prasidėjo ir judėjimas prieš lietuvių vaikinių tarnavimą sovietinėje armijoje.

Naktį iš 1989 m. birželio 4 d. į 5 d., tuoj po M. Gorbačiovo vizito į Kiniją, Pekine Tiananmenio aikštėje kariuomenė susidorojo su prieš valdžios politiką protestuojančiais studentais ir įvedė karinę padėtį. Manoma, kad ten buvo nužudyta mažiausiai 2 tūkst. žmonių.

Liepos pradžioje R. Ozolo iniciatyva buvo įsteigtas Lietuvos partijų ir politinių organizacijų Konsultacinis susirinkimas, kurio pasitarimuose, be Sąjūdžio ir į Nepriklausomybės sąjungą įėjusių organizacijų, dalyvaudavo ir Socialdemokratų partijos, Tautininkų sąjungos, Darbininkų sąjungos, Lietuvos žaliosios partijos atstovai. Pasitarimuose mokyta ir bandyta derinti iniciatyvas.

1989 m. liepos 15 d. Estijos mieste Piaru vyko Baltijos tarybos posėdis, kuriame Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžiui atstovavo Virgilijus Čepaitis, Bronislovas Kuzmickas ir Romualdas Ozolas. Posėdyje jau atvirai buvo kalbama apie nepriklausomybę. Skausmingai diskutuota apie pilietybės įstatymus. Dis-

kutuojant apie renginius, skirtus Ribentropo ir Molotovo pirmojo pakto 50-ųjų metų paminėjimui, Estijos Liaudies fronto atstovė Rahvarinne pateikė kruopščiai parengtą „gyvosios grandinės“ scenarijų, pavadintą „Baltijos keliu“ (pirmasis pavadinimas buvo „Baltijos kelias į laisvę ir nepriklausomybę“). Baltijos taryba paskyrė atsakingus už šį renginį asmenis: H. Valką (ELF), A. Klotinį (LTF) ir V. Čepaitį (LPS).

Tačiau liepos 18 d. posėdyje LPS Seimo tarybos dauguma narių sudvejojo šios akcijos realumu ir nutarimo dėl jos nepriėmė. Tuomet V. Čepaitis liepos 19 d. „Atgimimo bangos“ TV laidos tiesioginiame eteryje (ačiū Dievui, tuo metu ši Sąjūdžio TV laida dar nebuvo valdžios pristabdyta) TV žiūrovams ne tik papasakojo apie Baltijos tarybos posėdį, bet ir pakvietė visus Lietuvos žmones dalyvauti „Baltijos kelyje“. V. Čepaitis tai padarė savarankiškai, t. y. be Sąjūdžio Seimo tarybos nutarimo. Tad pirmiausia teko pačius sąjūdiečius įtikinėti akcijos būtinumu. Ir tai suprantama, nes tai turėjo tapti tikru organizacijos išbandymu.

Emocijų netrūko ir dėl to, kad anksčiau išplėstiniame LPS Seimo tarybos posėdyje liepos 11 d. buvo ne tik priimtas nutarimas dėl „nulinio“ pilietybės varianto, bet ir daug kam netikėtai paremtas LLL pradėtas parašų rinkimas dėl Ribentropo ir Molotovo pakto pasekmių likvidavimo ir sovietinės armijos išvedimo.

Kiekviena LPS Seimo tarybos posėdyje buvo intensyviai ruošiamasi Baltijos keliui. Buvo sudarytas akcijos koordinavimo centras. Išsamų renginio scenarijų parengė LPS iniciatyvinės grupės narys Artūras Skučas. Visa trasa Lietuvoje buvo suskirstyta į 50 etapų, simbolizavusių 50 tautos kančių metų. Kas 4 km buvo sukrauti aukurai iš žmonių atsivežtų akmenų, ant kurių sutevus bus uždegta ugnis. Numatyta pastatyti

Mano senelio auksas

Albina Konstancija Lapienė

Nuotraukėlė – maža, nuo laiko pageltusi, be datos. Joje stovi senolis. Neaukštas, apsvilkęs skrandute, vienplaukis. Baltos garbanos sušukuotos aukštyn. Žvilgsnis – liūdnas, nukreiptas kažkur į tolius. Jis dar zdaravas, nors jau sulaukęs 90-ties. Žiūriu į jo veidą ir ieškau man mielų ir artimų bruožų. Atrandu panašumą į mano mamą. Tai – jos tėvas, mano tėtukas Vincas. Deja, mums gyvenime neteko susi-

bijūną, sumįslijo, kad reiktų tą kvietką į kitą vietą persodinti, o gal ir kaimo panelėms jo po šmotelį duoti. Taigi, pasisotinusi juoda duona su puodeliu pieno, pasimeldė ir išėjo į darželį. Priėjusi prisiglaudė prie bijūno krūmo, dar kartą paglostė jo lapus (žiedų nėra, jau seniai nužydėjo), pasidžiaugė ir kartu atsiprašė, kad teks jį rušyti. Pradėjo kasti, bet aplink pusę krūmo pakasusi pavargo. Reikia ant uslanėlio atsisėsti, nes ir krūtinę pradėjo mausti. Tik palikti pusiau iškasto krūmo negalima. Todėl pailsėjo, poterlį sukalbėjo ir vėl apie bijūną triūsė. Jau vidudienis, o ji vis dar nebaigusi, ką pradėjusi...

Šienapjūtė, visi prie darbų, o ji – viena savo darželyje. Iš paskutinių jėgų mamukė iškelia didžiulį bijūno krūmą, švelniai paguldo su nusvirusiais lapais. Atsidūsta, dėkoja Dievui, tokį didelę procią atlikusi. Įsispirtrina į bijūną ir net jai pačiai navatna, kokia didžiulė duobė to krūmo vietoje likusi. Taip palikti irgi negalima. Priklaupia, nulūžusias šakeles renka, rankomis duobės

Niekas nepastebėjo ir negirdėjo, kada mamukė į stubą įėjo. Atsisėdo ant uslano, o kvapą atgavusi, savo ryšulį dar stipriau prie krūtinės prispaudė... Ne iš karto mamaitė savo paslaptį sūnui atskleidė. Kalbėjo apie visokias kaimo navynas, o širdis taip neramiai plakė Sulaukusi, kada tik dviese su Vincu stuboje pasiliko, kad svetimos akys nespietrytų, o ausys negirdėtų, pradėjo pasakoti:

– Ar žinai, Vinceli, tą bijūną, kuris mano darželyje auga?

Bet Vincui visai nesinori apie tai klausytis. Nenujaučia, ką tas bijūnas jam dovanuoja... Jau buvo durų klemką ranka paėmęs, bet motulė vėl prašo jos išklausti. Tik vėl kažkodėl apie bijūną pasakoja, kad norėjusi jį iškasti ir kitoje vietoje pasodinti. Bet išrovus krūmą, kažkas suskambėjo... Po juo puodynė paslėpta buvo. Mamaitė atriša skepetą ir savo radinį deda ant stalo. Atidengia puodynės dangtį... Vincas spokso į puodynę ir savo akimis netiki, kaip žiba aukso skarbas! Tyli, žodžio pratarti nebegali, o rankos glosto auksą...

...Viską šią valandą pamiršo. Atsitokėjo, kai už durų kažką krebždant išgirdo. Greitai uždengė puodynę, surišo į skepetą, bijodamas, kad kas svetimas neįeitų ir tos puodynės nenuspoksotų. Mamukė, palaukusi valandėlę, kol Vincas spakainesniu tapo, paklausė:

– Ką dabar su auksu darysime?

– Pirksiu žemių, dukroms geras pasogas atiduosiu, auksinius žiedus padovanosiu, naujus namus statysiu. Vaikus, kurie norės, į mokslus išleisiu. Bepigu bus jiems prie kelmo ugnį kurti... Sau ramią senatvę turėsime, o tu irgi gerą andinariją gausi. Aš būsiu bagočiausias žmogus visame valsčiuje. Tik paslapyje reikia visa tai laikyti, niekas neturi žinoti...

Motulė prižada niekam apie šį radinį nesakyti. Savo vieninteliui jį palikusi, išeina. O Vincas dar ilgai puodynę glosto, skarbą žarsto, tikrina, ar geros. Bando skaičiuoti, bet jį tiek daug, kad skaičių greitai pameta. Galvoja, kur paslėpti. Sumąsto, kad lobiui vis tik saugiausia bus peludėje...

...Ilgai Vincas tą naktį negalėjo užmigti. Pačiai pasakyti negali, vienas mintija, kaip tokį lobį išsaugoti. Gal į banką nuvežti: ten neprapuls, ir nauda bus. „Bet ne, į banką nevešiu“, – vos garsiai neištaria. Geriau peludėje arba po padlagom laikysiu. Kiekvieną dieną į puodynę spoksodamas, laimingas būsiu... Rytoj pat perku žemę. Gerą, derlingą, kurios seniai norėjau. Vyriausias sūnus Jonas ūkį pavaldės. Bus žmonių gerbiamas

Šuliny, iš kurio gėrė kelios sodiečių kartos

ir mane gerbs.

„Žemė, mano žemė...“, – mąsto Vincas ir jau mato plačius laukus, kuriuose javai siūbuoja. Mato naujas trobas, svirnius, staininius žirgus, naujus padargus...

Vincas ne tik svajojo, bet iš puodynės kartais ir auksinukų pasiimdavo. Pirkto jis žemės, budavojo trobas, tvartus, svirnius, kluonus, užveisė sodą. Buvo tvarkingas gospadorius. Nors puodynėje auksinukų buvo daug, bet Vincas neišlaidavo. Iš turgaus grįždamas vaikams skanėstų daug nepirkdavo. Dar sunkiau su šeimyna dirbo, dar labiau taupė. Kaime Vincą pradėjo „velniapiniū“ vadinti.

Savo paslapties atskleisti nenorėdamas, sugalvojo Vincas, kaip susiedus pergudrauti. Norėjo už kitus mandresniu būti... Vaizdavo vargšą žmogelį su būriu vaikų. O skarbą vis kitoje vietoje slėpė. Vieną dieną nuėjo jis pas tolimesnį susiedą ir paprašė, kad jam pinigų žemei pirkti paskolintų. Kaimyno gero žmogaus būta: paskolino. Ilgai buvo taupyti tie pinigėliai. Daug kartų žiūrėti, todėl skolintojas ne tik skaičius, bet ir visus sulenkimus buvo įsiminęs. Sutartu laiku Vincas atnešė skolą susiedui ir padėkojo. Jam išėjus, susiedas nuėjo patikrinti atneštus pinigus. Bet vos akį užmetęs suprato, kad čia tie patys pinigai pas jį sugrįžo! Taip ir sužinojo žmogus, kad Vincas savo pinigų turi žemėms pirkti... (Pabaiga – kitame numeryje)

Anūkės prie senelio namo

tikti: jis mirė, kai aš dar nebuvau gimusi. Šią istoriją išsaugojau pagal mamos pasakojimą, išgirstą tada, kai buvau dar jauna mergaitė. O žodis „bankas“ mano mamai visada tapatinosi su apgavyste ir nepasitikėjimu...

...1900 metai Lietuva. Suvalkijos lygumos, bagočių gospadorių sodybos, žaliuojantis miškas. Prie didelio kelio po šimtamečiu ąžuolu mano prosenelės – mamukės stubelė. Ten gimė ir užaugo gražus bernelis Vincas. Augo jis be tėvo. Motina jį užaugino viena, gyvendama biednystoje. Sulaukęs vyro metų, apsiženijo su to paties kaimo mergaite ir išsikėlė gyventi atskirai. Mamukė liko viena. Susiedų atneštą vilnų kuodelį suverpia ar plunksnas suplėšo... Taip duonelei pelyndamasi, ji ir leido senatvės dienas. Po langeliu – mylimas darželis, jos džiaugsmas ir nusiramimas. Augo čia levukai, nasturtos, jurginai, rūtos, rezetos ir kitokios kvietkos. O pačiame darželio viduryje gražuolis bijūnas puikavosi. Daug metų jis augo toje pačioje vietoje. Kas tik jį pamatydavo, visi gėrėjosi ne tik raudonais žiedais, bet ir pačiu krūmu, pasipuošusiu tvirtais, sodriai žaliais, karpytalais lapais. Ne viena panelė, į jį spitrindama, tik ir tegalvojo, kaip tokį savo darželyje turėti. Kai-me niekas daugiau tokio bijūno neturėjo... Vieną vasaros rytą mamukė, veizėdama į

dugną lygina. Nors ir labai pavargusios jos rankos, bet pajunta, kaip už kažko užkliūva...

Ne, tai ne augalo šaknys. Kas ten galėtų būti? Reikia giliau pakasti ir sužinoti. Kasant duslus garsas sklinda. Jeigu tai akmuo, tai darželyje jo palikti negalima, iškelti reikia. Rankomis pražėrusi žemes, apčiuoopia kažkokį kietą daiktą ir... išima iš duobės puodynę, dar žemėmis aplipusią. Nesudaužytą, sunkią, nematytą. Viršuje dangtis stipriai užvožtas. Mamukė atsisėda ant uslanėlio, bando atidaryti. Nepavyksta, nes stipriai apvyniotos vielos laiko dangtį.

Saulėkaitoje palikusi iškastą bijūną, apsidairo, apsidžiaugia, kad ji – viena ir skuba į stubutę su puodyne rankose. Jaučia, kad joje kažkas yra. Pagaliau dangtis nuimtas, o puodynėje žiba... auksinukai! Įsispokso mamukė į juos ir savo akimis negali patikėti. Lobis!!! Kas ir kada jį paslėpė? Gal prancūzai, kai kariavo su Rusija, grįždami paliko? O gal koks bagotas žmogus savo paslaptį į kapus nusinešė? Kas dabar pasakys?

...Palikusi vystantį bijūną, prie durų klemkos šluotą pastačiusi, skuba mamaitė pas sūnų Vincą. Puodynę į skepetą įrišusi, lazduote pasiramsčiuodama, neša džiugią navyną. Vincas, iš laukų sugrįžęs, paludienių belaukiantis, marti – su vaikais užsiėmusi...

Senoji sodyba, nors ir nukentėjusi nuo laikmečio permainų, mena praėjusio šimtmečio pradžią

RENGINIAI, KONKURSAI

MOKSLININKAI SKATINA JAUNIMĄ DOMĖTIS GAMTA

GAMTOS TYRIMŲ CENTRO DEŠIMTMEČIUI – MOKINIŲ KŪRYBOS KONKURSAS

LIETUVOS VAIKŲ IR JAUNIMO MENINĖS KŪRYBOS DARBŲ KONKURSO „PAŽINK GAMTĄ“ SĄLYGOS

I. BENDROSIS NUOSTATOS

1. Lietuvos vaikų ir jaunimo meninės kūrybos darbų konkurso sąlygos (toliau – Sąlygos) nustato tikslus, reglamentuoja

reikalavimus konkurso dalyviams, konkurso organizavimo, darbų vertinimo ir nugalėtojų apdovanojimo tvarką.

2. Konkurso organizatoriai – Valstybinis mokslinių tyrimų institutas Gamtos tyrimų centras, Dailės mokytojų asociacija.

3. Konkursas skiriamas Valstybinio mokslinių tyrimų instituto Gamtos tyrimų centro 10 metų veiklos jubiliejui paminėti.

II. TIKSLAS IR UŽDAVINIAI

4. Konkurso tikslas – dailės kalba išreikšti savo santykį su gamta, jos pažinimu, apsauga ir tvariu naudojimu.

5. Konkurso uždaviniai – skatinti pilietinį mokinių auklėjimą, gamtosauginį ir ekologinį ugdymą, ugdyti kūrybinius ir meninius sugebėjimus; puoselėti vertybines nuostatas.

III. DALYVIAI

6. Konkurso dalyviai – Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklų, formalųjį ugdymą papildančių bei neformaliojo švietimo įstaigų 11–15 m. amžiaus mokiniai.

IV. ORGANIZAVIMAS

7. Konkursas vyksta nuo 2019 m. spalio 10 d. iki 2019 m. gruodžio 20 d. Konkurso dalyviai savo meninės kūrybos darbus siunčia iki gruodžio 1 d. paštu adresu:

Konkursui „Pažink gamtą“
Gamtos tyrimų centras,
Akademijos g. 2,
08412 Vilnius, Lietuva.

V. DARBŲ REIKALAVIMAI

8. Konkursui dalyviai pateikia darbus, atliktus įvairia technika (akvarelė, guašas, aplikacija, koliažas ir kt.).

9. Darbų matmenys 30x42 cm (A3 formatas).

10. Kiekvienas mokytojo vadovaujamas kolektyvas konkursui pateikia ne daugiau kaip aštuonis darbus.

11. Vertinami tik individualūs mokinių darbai.

12. Atrenkami geriausi darbai 4 grupėse, atitinkančiose metų laikus (žiema, pavasaris, vasara, ruduo).

13. Prie kiekvieno darbo (reverse, kitoje pusėje) turi būti priklijuota darbo metrika (*Times New Roman 12*), kurioje nurodoma: darbo autoriaus vardas, pavardė, darbo pavadinimas, mokytojo (darbo vadovo) vardas, pavardė, mokinio amžius, ugdymo įstaiga; kuriai iš keturių grupių, atitinkančių metų laikus, darbą priskiria jo autorius.

VI. DARBŲ VERTINIMAS

14. Organizatorių sudaryta vertinimo komisija atrinks po 3–4 geriausius darbus kiekvienoje konkurso grupėje. Jų autoriai bei juos rengę pedagogai bus apdovanoti padėkos raštais ir atminimo dovanėlėmis bei 2020 metų sieninio kalendoriaus egzemplioriais, kuriame numatoma publikuoti 12 konkurso dalyvių nugalėtojų piešinių.

15. Konkurso rezultatai, nugalėtojų apdovanojimo vieta ir laikas bus paskelbti Gamtos tyrimų centro tinklalapyje <http://www.gamtostyrimai.lt/lt/apie-mus/konkursas-gtc-desimtmečiui>.

www.gamtostyrimai.lt/lt/apie-mus/konkursas-gtc-desimtmečiui.

VII. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

16. Organizatoriai turi teisę, be atskiro autoriaus sutikimo ir nemokėdami honorarų, atsiųstus darbus fotografuoti ir nurodę jų autorystę naudoti konkurso viešinimui (kalendorius, plakatai, katalogai, periodinė spauda ir kt.), publikuoti internetinėje erdvėje.

17. Konkursui pateikti darbai turi būti originalūs, negali būti nukopijuoti – už autoriaus teisių pažeidimus pagal galiojančius teisės aktus atsako darbus atsiuntę konkurso dalyviai.

18. Po konkurso darbai nebus grąžinami.

19. Dalyvavimas šiame konkurse reiškia autoriaus sutikimą su visomis konkurso

20. Konkursą koordinuoja:

Dr. Jurga Jankauskienė

Gamtos tyrimų centro mokslinė sekretorė

Tel. (8 5) 272 9325

el. paštas mokslinis.sekretorius@gamtc.lt,

Rimantas Kisielius

Dailės mokytojų asociacijos prezidentas

Mob. +370 682 37 664

el. paštas dmasociacija@gmail.com.

Konkurso nuostatai patvirtinti Gamtos tyrimų centro direktoriaus 2019 m. spalio 9 d. įsakymu Nr. V-677

FOTOGRAFIJŲ KONKURSAS

„Lietuvos savanorių pėdsakai Kauno Gričiupio seniūnijoje“

Konkurso organizatorius – Kovo 11-osios gatvės bendrija (bendrijos vadovas – dr. Raimundas Kaminskas). Rėmėjai – Lietuvos sąjūdžio Kauno taryba, Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjunga, Nepriklausomybės gynėjų sąjunga bei Lietuvos atsargos karininkų sąjunga.

Konkurso tikslai: populiarinti fotografiją, kaip jaunimo saviraiškos priemonę, ugdyti mokinių kūrybinius gebėjimus, pa-

triotizmą ir pilietiškumą. Konkurso dalyvių amžius – nuo 14 iki 29 metų. Fotografijos registruojamos nuo 2019 m. spalio 22 d. iki lapkričio 22 d.

Siūlomos temos: portretas, socialinė fotografija, fotoreportažas, fotopasakojimas (nuotraukos turi būti sunumeruotos autoriaus pasirinkta seka), eksperimentinė fotografija ir laisva tema. Vienas autorius konkursui gali siųsti ne daugiau kaip 10

fotografijų. Fotoreportažas ar fotopasakojimas (iki 5 nuotraukų) skaičiuojamas kaip vienas darbas, siunčiamas įkėlus į sistemą kaip atskira byla. Vienos siunčiamų fotografijų bylos dydis neturi viršyti 60 MB, formatas – JPG (JPEG), raiška – ne mažesnė kaip 300 dpi, ilgosios kraštinės ilgis – ne mažesnis kaip 2000 pikselių. Mažos raiškos fotografijos spaudai yra netinkamos, todėl jos nebus vertinamos. Prie visų fotografijų

būtina užrašyti jų pavadinimus.

Konkurso nugalėtojai apdovanojami Seimo nario ir Kovo 11-osios gatvės bendrijos diplomais bei rėmėjų prizais. Konkurso rezultatai, nugalėtojų apdovanojimo vieta ir laikas bus skelbiami Kauno Gričiupio seniūnijos tinklalapyje. Konkursą koordinuoja vyr. srž. Romas Eidukevičius, tel. 8 698 81 938, el. paštas romas.eidukevicius@gmail.com ir kaminskas.raimundas@gmail.com.

GRIMASOS

Ką reiškia noras ištrinti rinkimuose dalyvaujančiųjų pėdsakus?

Seime siūlomos įstatymų pataisos, įgalinančios po penkerių metų naikinti dalį viešosios informacijos, o po 50 metų – ir rinkimų rezultatus Vyriausiosios rinkimų komisijos svetainėje apie asmenis, kandidatuojančius į Seimo narius, europarlamentarus, merus, savivaldos tarybų narius ar Prezidento postą. „Kažkas labai nori ištrinti rinkimuose dalyvaujančiųjų asmenų pėdsakus. Kodėl po penkerių metų turėtų būti pradanginami duomenys apie jų išsilavinimą, gimimo vietą, tautybę? Kyla klausimas,

kodėl tie žmonės vėliau nori tuos duomenis pašalinti, jeigu, ryždamiesi eiti į politiką, viešai juos paskelbia. Tokie informacijos apie politikus ribojimai tikrai nesuteiks daugiau skaidrumo valdžios institucijoms, patiems politikams ir nekels rinkėjų pasitikėjimo kandidatuojančiais“, – sako Seimo narė, Lietuvos socialdemokratų partijos pirmininko pavaduotoja Rasa Budbergytė.

Jos manymu, norintys įvesti senatį politikų viešumui pamiršta, kad kandidatuojantys ir į valdžios struktūras patenkantys politikai

priima sprendimus dėl Konstitucijoje įtvirtintų žmonių teisių, taip pat pareigų, pajamų, mokesčių, jiems teikiamų paslaugų. Tokiais sprendimais žmonėms gali būti padaroma ir žala, kurios pasekmės jie jaus daugiau nei 5 metus. Todėl gyventojai turi teisę žinoti, kas yra ir buvo atsakingi už jų gyvenimą nulemiančius sprendimus. „Visi žinome, kaip įvairiausios reputacijos veikėjai bandydavo ir tebebando eiti į politiką. Dažnai reikalavimai viešai deklaruoti gyvenimo faktus, duomenis rinkėjams būna rodiklis – balsuoti

ar ne už tokį kandidatą. Dabar pateiktos pataisos dėl viešinimo senaties gali suteikti galimybes manipuluoti tokia informacija. Iš to nauda – tikrai ne rinkėjams“, – tvirtina Seimo narė. Pasak R. Budbergytės, žmonių pasitikėjimas institucijomis, kurios teikia viešąsias paslaugas, yra tikrai nepakankamas. Tokie viešumo ribojimai dar labiau mažins tą pasitikėjimą ir pačiomis institucijomis, ir jų priimamais sprendimais. *Parengta pagal Seimo 2019 m. spalio 21 d. pranešimą*

ANTANO KRAUJELIO LAIDOTUVĖS VILNIUJE

Antano Kraujelio amžinojo poilsio vieta Antakalnio kapinėse

Atsiveikinimo giesmė. Autoriaus nuotraukos

Dr. Raimundas Kaminskas

Spalio 26 d. Vilniuje atsiveikinome su paskutiniu ginkluotoje kovoje žuvusiu Lietuvos partizanų Antanu Kraujeliu-Siaubūnu (1928–1965). Antanas Kraujelis kovoti su sovietų okupantais į mišką išėjo 1948 m., partizanavo Aukštaitijoje. 1951 m. tapo Vytauto apygardos Žėručio rajono

štabo Žvalgybos skyriaus viršininku. Ši pareigybė įpareigojo rinkti žinias apie SSRS okupacinio režimo kolaborantus: NKVD-MGB informatorius, sovietinius pareigūnus, komunistų partijos, komjaunimo aktyvistus ir kitus prieš partizanus bei Lietuvos gyventojus priešiškas veikas vykdžiusius asmenis.

1965 m. kovo 17 d. rytą KGB pareigūnams ir SSRS kariuomenei pavyko apsupti

sodybą, kur slapstėsi A. Kraujelis. Susišaudymo metu jis buvo sužeistas. Negalėdamas prasiveržti, A. Kraujelis pasirinko įprastą partizanams išeitį – nepasiduoti ir nusišovė.

1997 m. gruodžio 22 d. A. Kraujeliui (po mirties) suteiktas kario savanorio statusas. Lietuvos Respublikos Prezidento 1998 m. gegužės 19 d. dekretu Nr. 72 už pasiaukojimą ir ištermę, ginant Lietuvos Respublikos laisvę

ir nepriklausomybę, jis apdovanotas Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu. Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerijos 1998 m. birželio 10 d. įsakymu A. Kraujeliui suteiktas vyr. leitenanto laipsnis. 2010 m. kovo 18 d. krašto apsaugos ministro įsakymu Nr. P-272 jis buvo apdovanotas Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių medaliu. ■

Palydintys legendinį partizaną į paskutinę kelionę

Kalba Lietuvos kariuomenės vadas

IN MEMORIAM

PROF. VLADAS VALENTINAVIČIUS

(1929–2019)

Edamas 91-uosius metus, 2019 m. spalio 14 d. po sunkios ligos į amžinybę išskeliavo fizikas, memuaristas, edukologijos mokslų daktaras, LEU profesorius Vladas Valentinavičius.

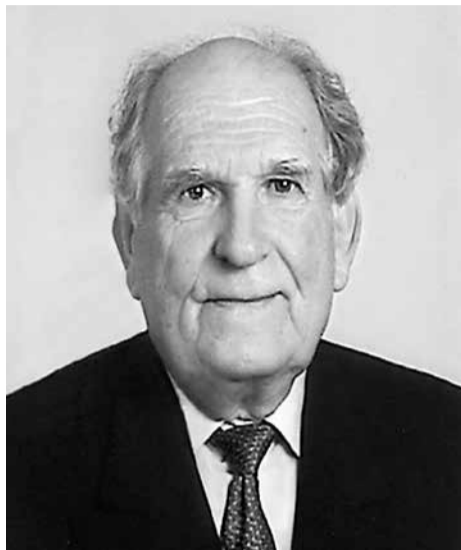
Gimė 1929 m. spalio 5 d. Tauragės apskrityje Skaudvilės valsčiaus Stulgių seniūnijos (dabar Kelmės r. Šiaulių apsk.) Vaidatonių kaime, ūkininkų Marijos (Junevičiūtės) ir Pranciškaus Valentinavičių šeimoje. Nėlengvas buvo Vlado kelias į mokslus. Vaikystėje netekusiam tėvų (motina mirė 1930 m., tėvas – 1934 m.), giminių globojamam teko dirbti įvairius darbus ir atkakliai siekti mokslo. 1936–1940 m. mokėsi Stulgių pradinėje mokykloje. Tuomet vienas įdomesnių įvykių Vlado vaikystėje buvo susitikimas su Prezidentu Antanu Smetona Žemaičių plento atidarymo iškilmėse Kryžkalnyje 1939 m.

1942 m. V. Valentinavičius baigė Skaudvilės pradinės mokyklos šešis skyrius vien penketais (to meto aukščiausias įvertinimais), 1942–1944 m. mokėsi Kelmės gimnazijoje, 1944–1945 m. – Kražių progimnazijoje, kur jį matematikos ir rusų kalbos mokė Albertas Cibas, vėliau tapęs Lietuvos architektų sąjungos valdybos pirmininku, lituanistas – rašytojas Juozas Petrulis, žinomoms pjesėms apie A. Strazdą „Prieš srovę“ autorius. Tyliais vakarais dar girdėjosi Kuršės apsupty vokiečių grupuotės ir sovietų kariuomenės mūšių aidais, toli horizonte švietė karo pašvaistė.

1945 m. rugsėjį Vladas pradėjo mokytis Skaudvilės aštuonių klasių gimnazijoje, kur jam ypač gerą įspūdį paliko puikus oratorius, lotynų kalbos mokytojas, greitai tapęs direktoriumi, vienas iš tų, kurie 1940 m. Kauno halėje mokytojų suvažiavime užtraukė Lietuvos himną, – Stanislovas Nargėla, Prezidento V. Adamkaus asmeninio gydytojo Remigijaus Nargėlos tėvas.

Skaudvilės gimnaziją V. Valentinavičius baigė aukso medaliu 1949 m. ir pradėjo mokytojauti netoli savo gimtojo Vaidatonių kaimo – Skaudvilės rajono Varlaukio progimnazijoje. Suprasdamas, kad mokytojui, tik baigusiam gimnaziją, nepakanka žinių, jis tais pačiais metais pradėjo studijas Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute (VVPI, nuo 1992 m. – Vilniaus pedagoginis universitetas (VPU), nuo 2019 m. – Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija) neakivaizdinio skyriaus Fizikos-matematikos fakultete.

Tačiau dar nesibaigus pirmiesiems mokslo metams, mokytojo darbą ir studijas nutraukė tarnyba sovietų armijoje, kur dar teko mokyti bataliono vado sūnų šeštąją matematikos, rusų ir net anglų kalbos, nors pats buvo ką tik pradėjęs jos mokytis.

Prof. Vladas Valentinavičius

Grįžęs atostogų, 1951 m. sukūrė šeimą. Atlikęs karinę tarnybą, nuo 1953 m. tęsė studijas Vilniaus universitete, kur klausėsi docentų H. Horodničiaus, A. Misiūno, K. Grincevičiaus, prof. P. Brazdžiūno paskaitų, kartu dirbo laborantu Bendrosios fizikos katedroje.

Pasikeitus gyvenimo sąlygoms, pradėjo dirbti Marijampolio (Vilniaus raj.), vėliau Vainuto vidurinėje mokykloje mokymo dalies vedėju ir fizikos mokytoju. 1945 m. šeima susilaukė sūnaus Virginijaus, o 1956 m. – dukros Kornelijos (anksti mirusios). V. Valentinavičius tęsė studijas VVPI neakivaizdiniame skyriuje, kurias baigęs 1957 m. ir gavęs diplomą su pagyrimu, buvo pakviestas dirbti instituto dėstytoju.

Pradėjęs skaityti fizikos dėstyto metodikos paskaitas, V. Valentinavičius įsitikino, kad ir vėl nepakanka turimų žinių, todėl 1962 m. įstojo į Maskvos pedagoginio instituto aspirantūrą, vadovaujant TSRS Pedagogikos mokslų akademijos nariui korespondentui Aleksandrui Pioryškinui, ilgamečiam fizikos vadovėlių vidurinei mokyklai autoriui, vienam didžiausių fizikos mokymo dalyko autoritetų Sovietų Sąjungoje.

Dar nepasibaigus aspirantūros laikui, per savo 35-ąjį gimtadienį V. Valentinavičius apgynė disertaciją „Eksperimentinės užduotys – konstruoti paprasčiausius prietaisus ir modelius – kaip fizikos mokymo metodas aštuonmetėje mokykloje“. Jam suteiktas pedagogikos mokslų kandidato laipsnis, kurį po mėnesio patvirtino Didžioji instituto taryba, o gruodžio mėnesį – ir Aukštoji atestacinė komisija (VAK). 1993 m. Lietuvos mokslo taryboje nostrifikuotas edukologijos mokslų daktaru.

Po aspirantūros studijų – vėl kūrybingas dėstytojo darbas Pedagoginiame institute:

įdomiai skaitomos fizikos mokymo metodikos paskaitos, organizuojamos pratybos, laboratoriniai darbai studentams, vadovavimas jų pedagoginei praktikai, kursiniams, diplominiams darbams, aspirantams. Mokytojo darbas įvairiose Vilniaus vidurinėse mokyklose, paskaitos mokytojams. Paskaitos technikumų dėstytojams Respublikiniame mokytojų tobulinimosi, vėliau – Lietuvos mokytojų kvalifikacijos institute bei kitokia pedagoginė veikla. VU doc. B. Kriščiūnienė, egzaminavusi jo buvusius mokinius, stojant į VU, prisiminė: „Jei tai Valentinavičiaus mokynys, tai fiziką moka, penketas garantuotas.“

V. Valentinavičius išplėtojo fizikos daktikos mokslą Lietuvoje, atlikdamas mokslinius tyrimus, rašydamas straipsnius, dalyvaudamas tarptautinėse konferencijose, skaitydamas paskaitas Erfurto, Drezdeno, Potsdamo, Berlyno (Vokietija), Vroclavo (Lenkija) ir kitų valstybių aukštųjų mokyklų studentams bei dėstytojams. Svarų indėlį jis įnešė, rengdamas fizikos daktikos mokslininkus. Vadovavo įvairių kartų mokslininkų prof. dr. S. Jakučio, doc. dr. P. Urbiečio, dr. V. Šlekienės, dr. R. Ragulienės, prof. dr. P. Pečiuliauskienės disertacijoms ir daugeliui studentų baigiamųjų darbų. Pedagoginėje Lietuvos ir kitų respublikų spaudoje kartu su bendraautorais buvo paskelbti straipsniai įvairiais fizikos mokymo metodikos klausimais, parengti atskiri leidiniai, mokymo priemonės: „Fizikos programuotos užduotys VII ir VIII kl.“, „Fizikos demonstracinių bandymų kartoteka VII ir IX kl.“, „Fizikos dėstyto metodika“ (I laida – 1966 m., II laida – 1983 m. (su bendraautorais). 1977 m. išleido „Pedagoginės praktikos mokymo-metodinė medžiaga“, 1985 m. – „Pradedančiajam fizikos mokytojui“ ir kt.

Įvertinant sėkmingą pedagoginę ir produktyvią mokslinę ir metodinę veiklą, 1967 m. V. Valentinavičiui buvo suteiktas docento, o 1985 m., per jo 55-ąjį gimtadienį – profesoriaus pedagoginis vardas. 1967–1978 m. ir 1983–1990 m. buvo renkamas VVPI Fizikos dėstyto metodikos katedros vedėju, 1965–1968 m. dirbo Fizikos ir matematikos fakulteto prodekanu. Daugiau nei 20 metų buvo 1963 m. įsteigtos Lietuvos fizikų draugijos pirmininko akad. P. Brazdžiūno pavaduotoju, atsakingu už šios draugijos ryšius su mokyklomis. Buvo „Fizikos žinių“ redkolegijos narys.

1991 m. sausio 12–13 d. kartu su žmona budėjo prie Vilniaus televizijos, o vėliau apie tuos įvykius savo liudijimus pateikė ir teismui Sausio 13-osios byloje. Sulaukęs 65 metų, nuo 1995 m. sausio 1 d. Vladas Valentinavičius išėjo į pensiją, tačiau ir toliau rašė vadovėlius bei knygas mokytojams. Išleido atsiminimų knygą „Nuo Kryžkalnio kalvų“ (Vilnius, Sogena, 2010). Per visą savo kūrybinį gyvenimą V. Valentinavičius išleido 2 vadovėlius aukštosios mokykloms, su bendraautorais – 13 metodinių leidinių mokytojams ir studentams, net 38 leidinius vidurinių mokyklų moksleiviams (fizikos vadovėlius lietuvių, lenkų ir rusų k., testų knygas, pratybų sąsiuvinis ir kt.). Už darbus Lietuvos švietimo srityje 1995 m. prof. V. Valentinavičius buvo apdovanotas Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu.

Reiškiame gilią užuojautą profesoriaus žmonai Virginijai, sūnui Virginijui ir visiems Valentinavičių šeimos anūkamams dėl senelio Vlado netekties. Tegul jo iškilus atminimas dar ilgai neišblės iš buvusių bendradarbių, studentų ir doktorantų bei visų jį pažinojusių atminties. *Lietuvos edukologijos universiteto Alumnų draugija*

Baltijos kelias buvo tautos valios išreiškimas

■ Atkelta iš 8 p.

koplytstulpius, parengti vietas mitingams ir pasirinkti kalbėtojus iš LPS Seimo narių bei TSRS liaudies deputatų.

Sąjūdžio informacinė agentūra susisieki su užsienio žurnalistais, akredituotais Maskvoje, pakvietė juos atvykti. LPS išleido tam skirtą specialų informacinį leidinį ir savo veiksmus koordinavo su LTF ir ELF. LPS Seimo taryba rugpjūčio 16 d. „Atgimimo bangos“ TV laidoje pakvietė Lietuvos žmones į Baltijos kelią.

Trasa Lietuvoje buvo padalinta į 4 didelius ruožus (Vilnius, Vilnius–Ukmergė,

Ukmergė–Panevėžys, Panevėžys–Latvijos siena), kuriuose viską koordinavo paskirti pagrindiniai koordinatoriai. Atskirus ruožus, paskirtus konkrečioms miestams ir rajonams, – taip pat. Man teko ketvirtojo ruožo 353–355 km (Plungė), 355–357 km (Kelmė) ir 357–360 km (Radviliškis) dalys.

Neįmanoma trumpai aprašyti viso šio didžiulio parengiamojo darbo, daugybės žmonių pasiaukojimo ir triūso, kuriuos su kaupu atpirkto įvykęs Baltijos kelias. Tačiau norėtusi priminti ir tai, kas pamirštama. Besiruošiant Baltijos keliui, politinė padėtis pradėjo aštrėti. *(Tęsinys – kitame numeryje)*

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Akademinės bendruomenės indėlis į mokslinės informacijos sklaidos ir populiarinimo sistemą“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. skyrė 8 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizaineris Vilius Zaveckas

Redakcinės kolegijos pirmininkas – Raimundas Dužinskas, nariai: Alvydas Baležentis, Valentinas Baltrūnas, Valentas Daniūnas, Jonas Dautaras, Vygtintas Gontis, Vilma Gudelytė-Abarienė, Nelė Jurkėnaitė, Regina Kvašytė, Valė Macijauskienė, Milena Medineckienė, Andrius Pukšas, Eugenijus Stumbrys, Emilis Urba, Dalia Urbanavičienė, Janina Valančiūtė.

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius

El. paštas mokslolietuva@gmail.com

Laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Petro ofsetas“

Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius

Tiražas 500 egz.